Nr 151

Ampt Epe

www.ampt-epe.nl

HISTORISCHE VERENIGING

EMST - EPE - OENE - VAASSEN

Ampt Epe

Nr. 151 – mei 2005

REDACTIE: Wim van 't Einde, Dennenweg 15, 8172 AH Vaassen,
telefoon (0578) 57 65 51, e-mail wim@vanteinde.nl

Het blad verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'.

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:
- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst – Epe – Oene – Vaassen

Lidmaatschap 11,50 euro per jaar

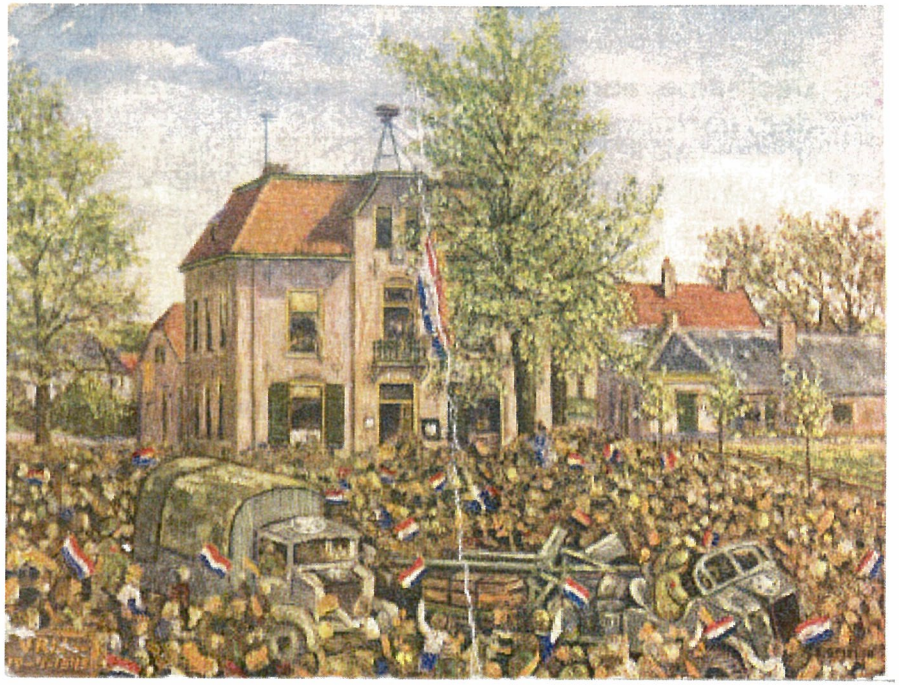
Bestuur:

Voorzitter:	E. de Jonge, Hanendorperweg 74, 8166 JJ Emst, tel. (0578) 66 22 08; voorzitter @ ampt-epe.nl
Secretaris:	H. Stakenburg, Ooster Oenerweg 33, 8167 PB Oene, tel. (0578) 64 19 12; secretaris @ ampt-epe.nl
Penningmeester:	M.L. Endendijk, Molenpad 1, 8162 ZH Epe, tel. (0578) 61 30 78; penningmeester @ ampt-epe.nl
Leden:	D. Andeweg-Hamer, W.J. van 't Einde, H. Kloezeman, C. Schut, A. Westerink
Redactie-commissie:	D. Andeweg-Hamer, L. van den Bremen-Jonker, H. Tijman-Logtenberg, W.J. van 't Einde

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr. 1383-2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm op op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van 'Ampt Epe'.

Bevrijding: april 1945

Reproductie van het schilderij van Mej. H.S. Gmelig

Wegens de tijdens de oorlogsjaren genoten gastvrijheid binnen onze gemeente heeft de schilderes Mej. H.S. Gmelig als dank een schilderij aangeboden, dat de bevrijding van Epe voorstelt ('Gemeentehuis en Marktplein in feeststemming'). Het doek, dat de stemming op kleurige en suggestieve wijze weergeeft, is door de gemeente dankbaar aanvaard.
Eventueel zouden bij voldoende animo, naast prentbriefkaarten, ook reproducties in kleurendruk van groter formaat gemaakt worden. Het batig saldo van de verkoop was bestemd voor het Comité 1940-1945 tot steun aan de nabestaanden van oorlogsslachtoffers en illegale werkers.
(Bron: Veluwsch Nieuws, 17-07-1945)

Mededelingen

Deelname aan lezingen en excursies van gezinsleden/partners
In de laatste bestuursvergadering is besloten dat partners en gezinsleden van de leden van *Ampt Epe* geen toegang hoeven te betalen bij lezingen, indien dat eveneens niet gevraagd wordt van de leden. Voor excursies kan er een kleine vergoeding worden gevraagd, maar slechts alleen als de kosten hoog zijn. Deze extra service maakt het nog aantrekkelijker lid te worden of te blijven, zo denkt het bestuur! Wel hebben partners en gezinsleden logischerwijze geen stemrecht op de ledenvergadering.

Agenda

11-6-2005:
Fietstocht in onze regio in samenwerking met de Stichting Regiocontact Vecht-Veluwe-IJsselstreek. Zie blz. 4.

10-9-2005:
Open Monumentendag (onderwerp: religie)/ Cultuurhistorische markt

15-10-2005:
Excursie (te voet) in De Dellen o.l.v. medelid L.G. Rondeboom

17-11-2005:
Jaarvergadering en lezing in Vaassen.
Dr. M. Franken zal een voordracht houden over 'De laatste dagen van koningin Wilhelmina'. Het Loo, de Kroondomeinen, de bewoners en het personeel van de Oranjeprinses worden onder de aandacht gebracht.

Een terug- en vooruitblik

Van de voorzitter

In het vorig nummer mocht ik trots het bereiken van een mijlpaal aankondigen: 150 nummers van *Ampt Epe*. En het kan niet op, want nu ontvangt u in het kader van 60 jaar bevrijding een bijzonder nummer. We hebben zelfs zoveel materiaal ontvangen over deze periode dat het bestuur heeft besloten een tweede themanummer over het onderwerp uit te geven. Samen met de bevrijdingskrant heeft u een trilogie aan recente geschiedenis in huis. Een waar huzarenstukje van de redactie, waarvoor hulde!

Via de krant heeft u inmiddels vernomen dat het Erfgoedplatform in de gemeente Epe de politiek heeft gevraagd welke verantwoordelijkheden zij ziet in het beheer van ons erfgoed. Er moet een halt toegebracht worden aan de afbraak van gebouwen met een cultuurhistorische waarde, zo vindt het platform. En het is alsof het werkt. Zo zijn er recentelijk twee monumentjes aan de gemeentelijke lijst toegevoegd! (Ga zo voort: behoud alles van waarde, zoals het Coöperatiegebouw aan de Paasvuurweg). Het antwoord van de politiek zult u van ons vernemen. Hoe dan ook, we moeten waakzaam zijn en blijven als het gaat om ons erfgoed.

De leden van de vereniging worden van harte uitgenodigd in juni met ons mee te fietsen langs een aantal bijzondere plekjes in de gemeente. Kent u uw woonplaats nog niet echt? Het is een goede gelegenheid wat te weten te komen over de rijke cultuurhistorie van de dorpen Vaassen, Oene en Epe, waarbij ook de natuur niet wordt vergeten. Ook kunnen we onder het fietsen gedachten uitwisselen over de vereniging. Ik hoop u te ontmoeten.

Evert de Jonge, voorzitter@ampt-epe.nl

FIETSTOCHT

Op zaterdag 11 juni 2005, 10.30 uur, starten twee bestuursleden, Wim van 't Einde en Evert de Jonge, vanaf pension Quidam, bij de r.k. kerk op de Oosterhof in Vaassen met de fietstocht. Eerst wordt de kerk van Oene (open van circa 11.00 tot 15.30 uur) en vervolgens de windmolen Werklust bezocht.
Afhankelijk van het tijdschema lunchen we daar of bij museum Hagedoorns Plaatse.

De tocht gaat vervolgens richting Epe, langs het specifieke sprengengebied in Wissel, via Gortel, langs een archeologisch monument, naar Niersen. Dan langs de Cannenburch, de n.h. kerk in Vaassen en tot slot Daams molen.
We eindigen weer bij pension Quidam.
Onderweg wordt e.e.a. verteld over het ontstaan van het landschap en de monumenten.

Wilt u meefietsen? Zorg er dan voor om uiterlijk 10.15 uur bij Quidam te zijn. Per deelnemer (incl. gezinsleden/ partner) dient u een boekje met de route aan te schaffen om de kosten voor St. Regiocontact te bestrijden (deze bedragen 2,50 euro).
Neemt u brood mee?
Koffie etc. onderweg is voor eigen rekening.
Uiteraard kunt u ook zelfstandig fietsen.
Het routeboekje kunt u niet alleen bij Quidam, maar ook bij restaurant Stern in Epe ophalen.
Op beide plaatsen kunt u de route starten.
Totale lengte ongeveer 40 km.

De eerste Duitser in Epe

John Hommes

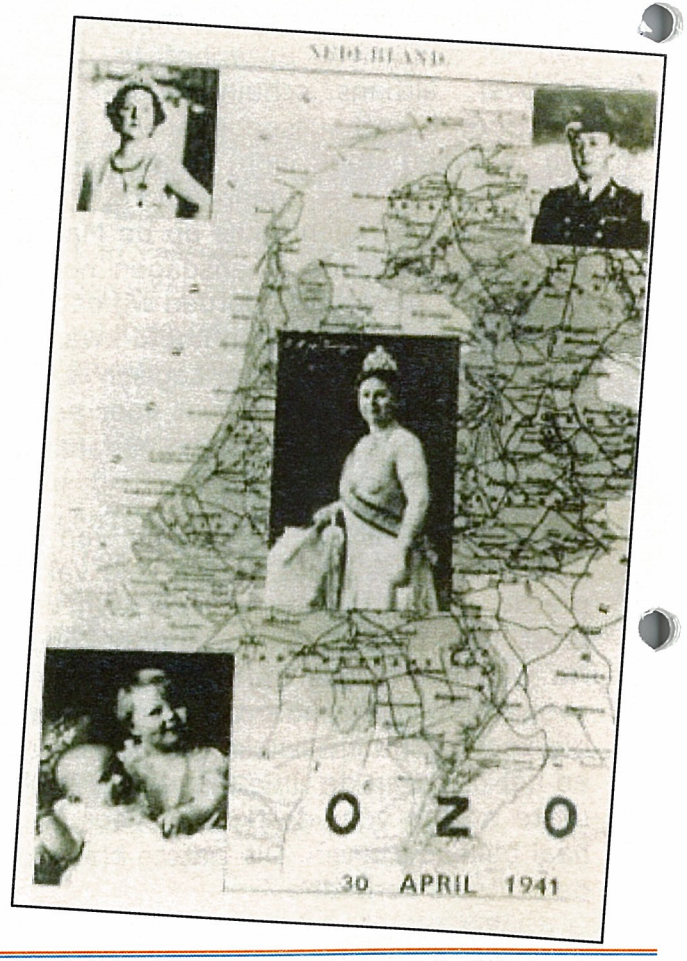
Het was in de loop van de 11e mei 1940, dat er een Duitser met motor en zijspan in het dorp aankwam. Hij kwam uit de richting van het oude hotel Rozenhof, tegenover, althans schuin tegenover, het marechausseegebouw.
Wij stonden met een groepje mensen bij een aanplakbord, dichtbij het gemeentehuis op de Markt. Wij keken naar de Eierhal, waar je op woensdagen nog een getikt eitje kon krijgen. En plotseling hoorden wij dat motorgeweld.
Met zijn helm diep op zijn hoofd kwam hij om het hoekje bij hotel Het Wapen van Epe. Logisch was het ineens stil, maar niemand kon bevroeden wat voor een ellende dit inleidde. Een jaar daarna moest ik Epe verlaten om naar Leeuwarden te gaan.

Intussen was er dat eerste jaar van de bezetting veel gebeurd. Epe was altijd, op de vele vakantiegangers na, een prettig en rustig dorp geweest. Wij vierden er gezamenlijk feest, toen de 15.000e inwoner bekend werd. ↓ gemeente
Nu was het ineens onrustig geworden. Op een zaterdagavond was er slaande ruzie tussen twee groepen mannen die voor de groentewinkel van Das hun Volk en Vaderland en het blad van de Unie stonden te verkopen om propaganda te maken voor de NSB en voor de Unie van vier nationaal bekende heren. Dit laatste blad werd reeds gauw door de Duitsers verboden.

Ook iets nieuws was, dat een man in een zwart uniform de r.-k. kerk, dichtbij de lagere school, binnenging. Het was toen nog de oude r.-k. kerk; nu staat er een nieuwe.
Ook kwamen er op de aanplakborden allerlei mededelingen, negatieve, dat je naar een kamp moest, wanneer je niet dat of dat deed. Ook vreselijke aanplakborden met foto's van Nederlanders die gezocht werden.

Het werd toen tijd om naar Friesland te gaan om onder te duiken, zoals men dat in 1941 reeds ging noemen.

Ik ging als Jan Hommes weg naar Leeuwarden en vanaf 26 juni woonde ik bij een oom en tante. Men gaf mij de naam John Witkop; die naam heb ik gedragen tot na de bevrijding.

Bij de keuring, omdat ik naar Ned. Oost-Indië moest, nam ik mijn eigenlijke naam weer aan.

65 jaar geleden

Uit het dagboek van Jan van 't Slot

Inleiding (door Joop Proper)

Door contacten, via mijn werk en de Oranjecommissie, ben ik bevriend geraakt met Jan van 't Slot, oud-voorzitter van diezelfde commissie en oud-leraar van de Neutrale Muloschool. In verband met zijn ziekte is dat uitgegroeid van klusjesman tot huisvriend en heb ik zodoende veel informatie verkregen over de historie van Vaassen, omdat Jan van 't Slot bijna in alle plaatselijke verenigingen zeer actief is geweest.
Als dank voor mijn hulp tijdens zijn ziekte en vanwege mijn interesse in de geschiedenis van Vaassen, heb ik van hem een compleet dagboek gekregen, dat hij gemaakt heeft in de oorlog van 1940 tot 1945, voorzien van foto's en krantenknipsels.
Aangezien het bijna 65 jaar geleden is dat de Tweede Wereldoorlog begon, is het een goed moment om zijn bevindingen over het begin en het einde van deze oorlog in Vaassen, in aangepaste vorm, te publiceren. Voor vragen of uitleg kunt u contact opnemen met ondergetekende.

J. Proper, tel. 0578 – 57 41 30

Vrijdag 10 Mei 1940.

Vanmorgen om 4.15 gewekt door vliegtuiggebrom. Zag eerst twee, later 10 vliegtuigen in westelijke richting gaan. Duitsers vliegen in reusachtig aantal ons land binnen, trachten hier en daar te landen en parachutetroepen te laten dalen. Rondom Den Haag talrijke vliegtuigen. Brussel meldt om 7 uur: Ypenburg bij Den Haag gebombardeerd, verscheidende vliegtuigen neergeschoten. Pamfletten verspreid met oranje rand, waarin op overgave wordt aangedrongen. De gebeurtenissen volgen elkaar snel op: het Duitse leger rukt ons land binnen, proclamatie van de Koningin: een 'vlammend' protest. De buren eveneens hevig ontdaan. Om kwart over acht naar school, de

jongens groepen in 't portiek om Douma heen, allerlei mededelingen tegelijk, ieder heeft iets te zeggen. Douma stuurt ze weer naar huis. De andere scholen zijn ook gesloten.

10 mei 1940
Eerste Duitse bommenwerper Junker 88 (Stuka) boven Vaassen

Met Pruim naar de Cannenburgerbrug wezen kijken; de kap van de brug ligt als een aangeschoten vogel in het water. Alle ruiten van de bijstaande huizen gesprongen. Verder de hele dag naar de radio zitten luisteren. De voortdurende muziek is op 't laatst niet meer om aan te horen. Berichten omtrent de vorderingen van de vijand komen niet. Wel: onze troepen verweren zich dapper, blikseminval mislukt, ruim 100 vliegtuigen neergeschoten.

Zaterdag 11 Mei.
De hele nacht met de radio aan in bed gelegen, hoegenaamd niet geslapen. Telkens kwamen berichten van vliegtuigen, die over ons land vlogen en hier en daar en overal parachutetroepen uitwierpen. Af en toe hevig schieten gehoord en lichtflitsen gezien. De nieuwsberichten van 8 uur gingen over van alles en nog wat, behalve over de stand van de oorlog in eigen land.

Zondag 12 Mei.
Zenuwachtig, gespannen, telkens praten met De Weerd, het ene verhaal fantastischer dan het andere. De Duitsers zijn de IJssel over, de Ned. macht trekt zich achter de waterlinie terug, hevig vuren in de richting Amersfoort, Rotterdam gebombardeerd. 's Avonds luchtwacht luisterpost in de naaischool bezet van 10-12. Aldaar vele verhalen gehoord van gevechten langs de IJssel, vooral tussen Zutphen en Deventer.

Dinsdag 14 Mei.
't Licht van 10-17 afgesloten, dus geen nieuws. Holland staakt de strijd om 9 uur `s avonds, nadat *"duizenden zijn gesneuveld en talloze burgers waaronder vrouwen en kinderen het leven er bij hebben ingeschoten".* Om het leven van de vele burgers in de gevechtszones te sparen, besluit de opperbevelhebber de strijd te staken. In Zeeland echter wordt nog gevochten.

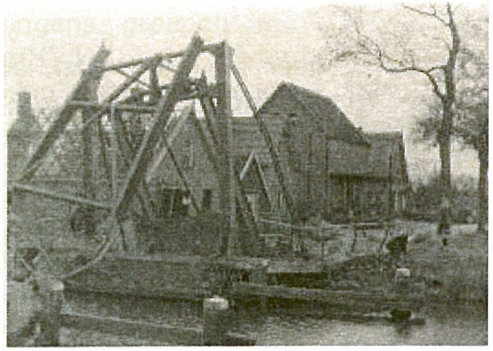
Woensdag 15 Mei.
Weer naar school, half negen Duitse zomertijd. De eerste Duitse soldaat gezien, die met een 80 km vaart op een motor door het dorp kwam.

Zondag 19 Mei.
Het leven hier herneemt zoetjes aan zijn gewone gang, behalve dat talloze distributiemaatregelen en verdere voorschriften ons bereiken via de radio of het Eper blaadje waarvan telkens extra nummers huis aan huis bezorgd worden en die mededelingen omtrent de voedselvoorziening e.a. bevatten. Nu weer geen kippen afslachten; dit zal door de Duitsers zelfs als sabotage beschouwd worden en als zodanig bestraft.

10 mei 1940
Uit voorzorg worden de ramen beplakt en verstevigd bij garage Hooghiemstra

De school gaat weer normaal door. De fabrieken liggen echter nog stil. Autorijden is thans verboden, uitgezonderd door politie, doktoren en enkele andere.
Woensdag voor het eerst op de fiets naar Apeldoorn, alwaar vele Duitse soldaten gezien en ontzettende verhalen gehoord van verraad door burgers en militairen. De ULVO-cursus nog niet aangevangen, wel

De kap van de Cannenburgerbrug ligt als een aangeschoten vogel in het water.

gisterenmiddag, al was de opkomst slecht. Met Nico ten Cate teruggefietst, die vertelde van verraad in 't leger, o.a. 85% der vliegtuigen bleek onklaar gemaakt te zijn.
Gisteren boontjes gezet in onze bloementuin. De schaars. Op de markt te Apeldoorn was alleen spinazie te krijgen.

Maandag 20 Mei.
Distributiekaarten gehaald voor winkelwaar. De auto voorgoed op stal. Pietje* heeft 1½ pond suiker afgewogen; we moeten daar een week mee toe, maar na een dag is de hoeveelheid al aardig geslonken. Douma bereidt zich voor op een periode van 25 jaar; waarin die voorbereidingen bestaan vertelt hij niet. Piet*) denkt, dat de oorlog vóór de winter is afgelopen.

**) Mevrouw Van 't Slot*

De foto's van de bevrijdingsmonumenten zijn gemaakt door Lia Obee

Broken Wings

Van de Stichting Broken Wings '40-'45 Vaassen e.o. mochten wij dankbaar gebruik maken van hun 'lesbrief', die elk jaar uitgereikt wordt aan leerlingen van groep 8. De zeer uitvoerige informatie daarin hebben wij helaas moeten inkorten en tevens aangepast aan een 'ouder' lezerspubliek. Hartelijk dank, Broken Wings!

Hoe het begon

Tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914 -1918) waren o.a. de Engelsen, Australiërs, Amerikanen en Belgen (de geallieerden) in oorlog met de Duitsers, Oostenrijkers en Turken (de Centralen). Nederland bleef in deze oorlog neutraal en had officieel geen partij gekozen in het conflict.

Uiteindelijk, na de dood van miljoenen mensen, verloren de Duitsers de oorlog. Bij de Vrede van Versailles wilden de geallieerden door allerlei maatregelen ervoor zorgen dat Duitsland nooit meer oorlog zou kunnen voeren. Zo mocht het land bijvoorbeeld geen leger meer hebben en moest het herstelbetalingen doen aan de geallieerden. Deze harde aanpak krenkte natuurlijk hun trots, doordat ze dagelijks merkten niet meer bij de wereldmachten VS, Groot-Brittannië en Frankrijk te behoren. Mede het slechte economische klimaat (waardoor de Duitsers niet meer in staat waren de herstelbetalingen te doen en de Fransen als tegenmaatregel Duitse gebieden bezetten) zorgde voor een uitstekende voedingsbodem voor nationalistische gevoelens. Adolf Hitler speelde hier goed op in, wat hem in korte tijd veel aanhangers bezorgde. Binnen Duitsland gaf hij de schuld van de malaise aan de joden, de socialisten en de communisten, buiten Duitsland aan de geallieerden.

De door Hitler opgerichte partij – de NSDAP = Nationaal Socialistische Duitse Arbeiders Partij – gaf de mensen werk

en een uniform. Daardoor werden ze weer trots op zichzelf. Zijn partij werd dan ook de grootste van Duitsland en kreeg bij de verkiezingen van 1932 44% van de stemmen. Hitler werd rijkskanselier en greep al vrij snel de alleenheerschappij. Hij verbood alle andere politieke partijen en noemde zich *Führer* van Duitsland. Hij wilde van Duitsland weer een sterk land maken. Een land dat wel 1000 jaren zou bestaan! Daartoe begon hij oorlog te voeren met andere landen. Zo

Duitse parachutisten in de aanval

viel hij in september 1939 Polen binnen. Daarop verklaarden Frankrijk en Engeland, zoals afgesproken, de oorlog aan Duitsland. Soldaten werden opgeroepen zich te melden, ook in Nederland. De Nederlandse regering dacht echter opnieuw neutraal te kunnen blijven. Omdat na de Eerste Wereldoorlog geen enkele natie, behalve Duitsland, een nieuwe oorlog zag zitten, was het aanvankelijk meer een diplomatieke oorlog. Dit veranderde echter in het voorjaar van 1940.

Nederland in oorlog!

Vroeg in de ochtend van 10 mei 1940 vliegt er een grote hoeveelheid Duitse vliegtuigen over Nederland, ogenschijnlijk op weg naar Engeland. De Nederlandse regering is ver-

rast, wanneer Duitse jachtbommenwerpers militair belangrijke plekken bombarderen, zoals netjes geparkeerde Nederlandse vliegtuigen, kazernes waar nietsvermoedende soldaten slapen. Tegelijkertijd springen parachutisten uit vliegtuigen boven strategische plaatsen, o.a. Rotterdam en Den Haag, met als doel de bruggen over de rivieren te veroveren. Ook willen zij Koningin Wilhelmina gijzelen. In het Oosten en het Zuiden van Nederland steken Duitse soldaten de grens over. Nederland is in oorlog met Duitsland!

De Nederlandse soldaten hebben het niet gemakkelijk. In verhouding tot de Duitse troepen zijn ze maar met weinigen. De moderne vliegtuigen die het luchtruim hadden moeten verdedigen, zijn vernield. Met het kroonjuweel van de Nederlandse verdediging, de waterlinie, kun je geen Duitse vliegtuigen stoppen.

Ook moeten de Nederlandse soldaten het stellen zonder modern wapentuig en zonder tanks. Daarentegen is het Duitse leger met het modernste materiaal uitgerust. Adolf Hitler heeft de Duitse arbeider werk gegeven door een moderne oorlogsindustrie in Duitsland op te zetten.

De Nederlandse soldaten vechten echter moedig en hard. Het Nederlandse afweergeschut slaagt erin veel Duitse vliegtuigen te vernietigen. Op de Grebbeberg houden Nederlandse soldaten dapper stand tegen een grote overmacht. In Rotterdam slaagt een groepje mariniers erin de bruggen over de Maas in bezit te houden. Ook krijgen de Duitse soldaten de koningin niet te pakken. Zo houden de Nederlandse soldaten de strijd toch nog vier dagen vol. Hitler had er zelf één dag voor uitgetrokken, omdat hij niet alleen Nederland, maar ook België en Frankrijk in één moeite door wil veroveren. Daarvoor zijn echter de in Nederland vechtende soldaten snel nodig.

Om de beslissing te forceren, stijgen er massa's vliegtuigen op vanuit Duitsland, die op 14 mei Rotterdam bombarderen,

waarbij ongeveer 900 Rotterdamse burgers het leven laten. Dan besluit Generaal Winkelman dat de Nederlandse troepen zich moeten overgeven. Koningin Wilhelmina vlucht met haar regering naar Londen.

Europa bezet

Ook de Belgische en Franse legers slagen er niet in, de troepen van Hitler tegen te houden. Soldaten vluchten, net als koningin Wilhelmina, naar Engeland om vanuit Londen de strijd voort te zetten. Europa is in Duitse handen. Het 1000-jarige Duitse rijk kan beginnen.

De luchtoorlog begint

De Britse premier Churchill is niet van plan zich zomaar gewonnen te geven. Hij laat zijn grote leger met moderne wapens snel verdedigingswerken aanleggen om te voorkomen dat de Duitse soldaten ook Engeland veroveren. Snelheid is geboden en daarom krijgen ook de Engelse burgers taken van Churchill. Zij moeten in fabrieken werken en schuilkelders graven. Het gegeven dat Engeland een eiland is, maakt de verovering voor de Duitsers niet eenvoudig. Immers, zij moeten eerst de Noordzee oversteken en de Engelse marine is traditioneel erg sterk en heeft veel grote, moderne schepen ter beschikking. Omdat de Engelse luchtmacht minder groot en sterk is, wil Hitler eerst de Engelse luchtmacht vernietigen en vervolgens Engeland zelf aanvallen. De Duitse marine zal daarna de Engelse vloot wel vernietigen. Duitsland heeft een grote luchtmacht met de modernste vliegtuigen, bestaande uit moderne bommenwerpers, zoals de Heinkel, en jachtvliegtuigen, zoals de Messerschmidt (ter bescherming van de bommenwerpers).

In grote groepen bombarderen deze vliegtuigen de Engelse vliegvelden en vernielen veel Engelse toestellen. Maar... door voor die tijd heel geavanceerde radarapparatuur langs de kust weten de Engelsen, wanneer de Duitse vliegtuigen

komen. Ook de Engelsen hebben veel jachtvliegtuigen; het bekendste is de Spitfire, een modern en krachtig toestel. De Engelse luchtverdediging is dus sterk en zeer gemotiveerd. Ze weten dat, wanneer ze verliezen, Duitsland Engeland zal kunnen veroveren. Deze strijd tussen Engeland en Duitsland wordt de "Slag om Engeland" genoemd. Het is een zware strijd. Zowel de Duitsers als de Engelsen verliezen veel vliegtuigen. Uiteindelijk wordt de luchtslag door de Engelsen gewonnen in augustus/september 1940. Nu de Duitsers de luchtslag verloren hebben, veranderen ze van tactiek. Ze gebruiken hun vliegtuigen nu om fabrieken en steden in Engeland te bombarderen.

Graven van gesneuvelden in Vaassen

Engeland vecht terug

Ondanks de zwaar beschadigde steden in Engeland besluit Churchill dat het tijd is terug te slaan en hij stuurt Engelse vliegtuigen naar Duitsland en wel om twee redenen.
Ten eerste wil hij het Duitse leger verzwakken door Duitse legerposten en legerfabrieken te bombarderen.
Ten tweede wil hij door het bombarderen van Duitse steden de Duitse bevolking niet alleen laten zien hoe verschrikkelijk oorlog is, maar ook wraak nemen voor de door de Duitsers in Engeland aangebrachte verwoestingen.
De Engelse luchtmacht wordt daarbij geholpen door vliegeniers uit andere landen, bijvoorbeeld uit Polen, Canada en Frankrijk, maar ook uit Nederland. Later, na Pearl Harbour, komt er ook hulp van de zijde der Amerikanen.

Vanaf de winter van 1941 vliegen de geallieerden bijna elke dag en elke nacht naar Duitsland. Er vinden vele bombardementen plaats. Nu zijn het de Duitsers die zich moeten verdedigen. Om te voorkomen dat de bommenwerpers Duitsland bereiken, staan overal langs het Kanaal en de Noordzeekust kanonnen die op de geallieerde vliegtuigen schieten, 's nachts geholpen door grote zoeklichten. Ook proberen jachtvliegtuigen de bommenwerpers tegen te houden. Vaak lukt het Duitse verdedigers een vliegtuig te raken. Soms lukt het de geallieerde piloot het beschadigde vliegtuig terug naar Engeland te vliegen, maar ook heel vaak stort zo'n vliegtuig al eerder neer. Soms ziet de vliegenier kans uit het toestel te springen en zich dan met zijn parachute te redden. Soms ook is men zo verrast dat dit niet meer lukt.
Omdat op vele plaatsen in Nederland geallieerde vliegtuigen zijn neergestort, zijn er overal in Nederland geallieerde vliegeniers begraven. Ook in Vaassen. *(En in Epe, zie hiervoor het volgende nummer van Ampt Epe, red.).*

Halifax EB 215

Op 27 september 1943 stijgt om 18.15 uur een Halifax-bommenwerper op vanaf vliegbasis Middleton St. George in Engeland, met aan het roer **John Farmer**. Hij geeft vol gas om de zware bommenwerper de lucht in te krijgen.
John Satchell, de boordwerktuigkundige, houdt nauwgezet alle metertjes in de gaten. **David Griffin** bekijkt nog eens goed de te volgen route; eenmaal in de lucht bepaalt hij de koers.

Een afbeelding van een Halifax B MK5. Het toestel uit dit verhaal had eveneens een geschutskoepel bovenop het vliegtuig. In plaats van NF had het de code NA. Op de plaats van de D stond een T. De code EB 215 stond op de plaats waar hier DG 252 staat.

Eric Springett luistert naar het gesprek tussen de piloot en de verkeerstoren. Zodra ze vliegen, neemt hij de radiografie over. **William Mussen** en **Alfred Stuart** zitten nu nog relaxed achter hun zware machinegeweren. Zodra het vliegtuig over bezet gebied vliegt, is het hun taak te kijken of er geen Duitse vliegtuigen zijn die hen aanvallen. In dat geval moeten ze proberen deze neer te schieten. **Thomas Wilson**, bombardier, leidt straks, als ze bijna bij het doel zijn, het vliegtuig richting het doelwit.

Ondanks het feit dat ze al meerdere vluchten hebben gemaakt, is de bemanning nerveus. Ze weten dat het doelwit van deze nacht Hannover is, een Duitse stad met veel industrie, en ze beseffen dat de stad zwaar wordt verdedigd.

Even na het opstijgen voegt de Halifax zich bij de andere 683 toestellen. Bij het passeren van de kust licht de hemel plotseling op en klinken er harde knallen. Luchtafweergeschut. De Duitsers proberen de vliegtuigen met kanonnen (FLAK) uit de lucht te schieten. Even later beginnen ook nachtjagers de luchtvloot aan te vallen. De bemanning heeft nog nooit zo'n zware verdediging aangetroffen.
Toch bereikt het toestel Hannover. Thomas leidt het vliegtuig bedreven naar het doelwit. Als hij dit in zijn vizier heeft, drukt hij op de knop die de bommen laat vallen. Het toestel veert omhoog. Nu het zijn bommen kwijt is, is het immers ineens veel lichter geworden!
Alhoewel de missie nog niet voorbij is, zijn alle bemanningsleden blij dat ze weer naar huis vliegen. So far so good! Plotseling een kreet van Alfred over de intercom: nachtjager in aantocht. Nauwelijks heeft hij deze woorden

uitgesproken, of een hagel van kogels treft het vliegtuig. Alle bemanningsleden geven op verzoek van piloot Farmer één voor één aan 'OK' te zijn. Ook het vliegtuig lijkt geen zware schade te hebben opgelopen.

Eric Springett

Vlak voor de Nederlandse grens gaat het echter mis. Alfred meldt zich opnieuw over de intercom en zegt dat de motor aan stuurboordzijde in brand staat. Een lichtkogel van de nachtjager heeft zich in de benzinetank genesteld en daar de benzine in brand gestoken.
John Satchell probeert tevergeefs de brand te blussen met het automatische blusapparaat. De enige mogelijkheid is om via een sterke duikvlucht te proberen zuurstof aan de brand te onttrekken. John Farmer drukt het roer naar beneden, laat het vliegtuig dalen en trekt vervolgens het toestel weer recht. Het vuur is er nog steeds en wordt alleen maar erger. John zet het toestel opnieuw in een duikvlucht. Weer geen succes. Na 12 minuten geeft de bemanning de pogingen op en zet de piloot de motor uit. Omdat het vuur inmiddels de romp van het vliegtuig heeft bereikt, rest de bemanning nog maar één mogelijkheid: springen. Het toestel is te zwaar beschadigd voor een noodlanding. Bovendien is het te donker om een goede landingsplek uit te kiezen.

David Griffin

David Griffin pakt zijn parachute en opent het noodluik onder hem. Achter hem staat zijn vriend Eric Springett klaar om hem te volgen. David springt, maar hij voelt een ruk aan zijn been, doordat hij achter de antennekabel is blijven steken. Gelukkig voor hem valt hij verder en opent zijn parachute zich. Door de schok verliest hij een vliegerslaars. Hangend onder zijn parachute

kijkt hij waar de rest blijft. Tot zijn ontzetting ziet hij het vliegtuig exploderen! Een vleugel breekt af. De rest van het vliegtuig valt bovenop een boerderij in de Oosterhof. Hij ziet geen andere parachutes.

David landt bij een boer, die hem bij zijn zoon in de bedstede stopt. De volgende dag wordt David door de Duitsers gevonden en gearresteerd. In het politiebureau van Epe hoort hij dat geen van zijn vrienden kans hebben gezien het toestel te verlaten. John Farmer, John Satchell, Eric Springett, William Mussen, Thomas Wilson en Alfred Stuart zijn allemaal omgekomen. Ze worden op de algemene begraafplaats te Vaassen begraven.
David wordt afgevoerd naar een gevangeniskamp in Duitsland, maar overleeft de oorlog, waarna hij naar Australië emigreert. Inmiddels is hij viermaal in Vaassen bij zijn vrienden op bezoek geweest.

Wellington MF 397

Nadat de geallieerden in 1944 in Frankrijk geland zijn, zijn de Duitse troepen tot de Rijn bij Arnhem teruggedrongen. In het Oosten rukken de Russen richting Duitsland op. Voordat de Geallieerden voorjaar 1945 de rest van Nederland gaan bevrijden, willen ze zo veel mogelijk te weten komen over het bewuste gebied.
Een speciale groep vliegeniers (het 69e RAF squadron) moet de benodigde informatie met behulp van luchtfoto's achterhalen. In

De leden van het 69e squadron voor een Wellington vliegtuig

april 1945 vliegen zij vanaf een vliegveld dichtbij Brussel.
Op 7 april 1945 krijgt een bemanning, bestaande uit **William Clarke** (navigator), **Frank Hare** (radiograaf), **Gordon Harper** (bombardier), **Michael Hunt** (piloot) en **Gibson Peace** (staartschutter), de opdracht de Amersfoortseweg bij Apeldoorn te verkennen.

William Clarke

Voor William Clarke is het een bijzondere dag. Hij is vandaag namelijk 21 geworden. Hij hoopt dat de opdracht snel voorbij is, want hij wil zijn verjaardag vieren. Het is de tweede operationele vlucht van de bemanning. De bemanning heeft vandaag gezelschap van een goede vriend: **Eric Tulley**, die ook wel eens zo'n vlucht wil meemaken.
Eigenlijk mag hij niet mee, omdat hij geen vast onderdeel van de bemanning is en men bij de RAF eigenlijk geen extra mensen wil verliezen. Om goede foto's te maken, moeten ze erg laag vliegen en zijn dan, ondanks hun goede camouflage, een gemakkelijk doelwit.

Om 21.30 uur geeft Michael Hunt vol gas en laat hij de remmen los. Langzaam komt de grote Wellington los van de grond en verdwijnt in de nacht.
Als navigator geeft William Clarke de route van het vliegtuig aan. Eigenlijk was hij liever piloot geweest, waarvoor hij ook is opgeleid, maar de RAF had meer behoefte aan navigatoren. Na een tijdje vliegen arriveren ze boven de Amersfoortseweg. Gordon Harper laat lichtkogels vallen en er worden foto's gemaakt. Op het moment dat de lichtkogels afgaan, sluit Gibson Peace even zijn ogen, omdat hij als staartschutter niet verblind wil worden door de lichtkogels en de flitsen van het foto-apparaat.
Nadat de foto's zijn gemaakt, draait Michael Hunt, inmiddels

bijna boven Deventer, het vliegtuig. Op het vlak bij Deventer gelegen vliegveld Teuge hebben de Duitsers veel geschut staan. Ook loopt via Deventer een spoorlijn van Nederland naar Duitsland: op dat moment de laatste verbinding tussen de Duitse troepen in Nederland met Duitsland en dus voor hen een heel cruciale verbinding. Daarom staat bij de spoorbrug bij Deventer ook veel geschut opgesteld.

William Hunt stuurt zijn toestel recht op deze verdedigingswerken in. Plotseling wordt het toestel van alle kanten onder vuur genomen. Het raakt dusdanig beschadigd dat het de thuisbasis nooit meer zal kunnen bereiken. Omdat ze te laag vliegen om de parachutes te kunnen gebruiken, rest hun alleen nog een noodlanding. William Clarke stelt William Hunt snel op de hoogte van de aanwezigheid van enkele weilanden bij Vaassen. William Hunt laat het toestel dalen. Plotseling doemen er elektriciteitsdraden voor hem op. Die moeten ze beslist niet raken. Snel duwt Hunt de stuurknuppel naar voren. Het toestel maakt een duik en raakt een bosje vlak voor het weiland. Door de plotselinge duik wint het vliegtuig aan snelheid. Met een klap raast het vliegtuig het weiland in. Het komt zo hard neer dat de staart breekt. Bijna alle bemanningsleden verliezen door de klap het leven. Het toestel vliegt in brand.

Gibson Peace

Alleen staartschutter Gibson Peace overleeft de klap. Hij zit echter vast in de geschutskoepel achter in het vliegtuig. Door de klap van ontplofte benzine ontstaat er echter een gat waardoor hij het vliegtuig kan verlaten. De boer van wie het weiland is, ziet hem strompelen en met de hulp van andere familieleden legt hij de zwaargewonde Gibson op een brancard en vervolgens in de bedstede. Men verzorgt zijn wonden. De volgende ochtend zijn de Duitsers al snel ter

plaatse. Ze leggen Gibson op een wagen met stro en vervoeren hem naar een ziekenhuis in Apeldoorn, waar hij een week later sterft. Samen met zijn vrienden wordt Gibson na afloop van de oorlog in Vaassen begraven. William Hunt heeft zijn verjaardag nooit meer kunnen vieren.

Wat er volgde

Op 17 april 1945 werd Vaassen door de Canadees Roger Jean Marie bevrijd. Voor de 50-jarige herdenking en viering van de bevrijding in 1995 waren ook familieleden van de omgekomen vliegeniers uitgenodigd. Met hen werd een herdenkingsdienst gehouden. De familie was dusdanig onder de indruk dat men vroeg of herdenkingen als deze vaker zouden kunnen worden gehouden. Om deze wens in vervulling te laten gaan, is de stichting Broken Wings '40-'45 Vaassen en omgeving opgericht.

Poppy Day

De stichting Broken Wings organiseert rondom 11 november een herdenkingsbijeenkomst. Deze datum is gekozen, omdat op deze dag in Engeland de doden van alle oorlogen herdacht worden. Immers, op deze dag (11 november 1918) was om 11.00 uur de Eerste Wereldoorlog afgelopen.

Het symbool voor de dodenherdenking in Engeland is een klaproos, in het Engels 'poppy'. Deze poppies groeiden in grote hoeveelheden in de buurt van de loopgraven uit de

Eerste Wereldoorlog en werden zo voor de soldaten het symbool van lijden.
Tijdens de herdenking worden kruisjes met poppies op de graven van de soldaten gezet.

Carbidlamp

In tijden van nood worden mensen vindingrijk.

Tijdens de oorlog sloten de Duitsers op een gegeven moment de elektriciteit bij de gewone burgers af. Omdat slechts enkele gezinnen zich een wasmachine of stofzuiger konden permitteren, bleef voor de meeste gezinnen de hinder beperkt tot een gebrek aan licht. Centrifuges en koelkasten bezat men toen nog niet.
Zonder toestemming van de Duitsers mocht men na 19.00 uur niet meer over straat, dus als het donker werd, gingen veel mensen naar bed. Om 's avonds toch nog wat licht te hebben, zetten de mensen ook wel het deurtje van de brandende kachel open, zodat ze nog net konden zien wat er op tafel stond. Kaarsen waren alleen nog op de 'zwarte markt' te koop, dus te duur.
Na verloop van tijd had toch iemand een oplossing bedacht. Hij maakte een buisje met een doorsnee van circa 15 centimeter, met daarin carbid. Bovenin de buis werd een katoenen lont gemaakt en onderin de buis werd een bodem gemaakt met daarin een klein gaatje. Wanneer de buis in het water werd gezet, kwam wat water door het gat in de buis en door de aanraking met het carbid ontstond het gas waarmee de lont kon branden. Als alles goed was afgesteld, werkte deze lamp prima, maar in alle andere gevallen ontstond er een steekvlam. De lucht van carbid was echter niet om te harden.

Rijksarchiefbewaarplaats 'De Cannenburch'

R.E. Taselaar

Op Duits initiatief werd in 1940 de stichting "Centrale Dienst voor Sibbekunde" onder leiding van C.L. ten Cate opgericht. De stichting had ten doel de belangstelling voor de sibbekunde (genealogie) in de meest algemene zin te bevorderen en te verdiepen. In werkelijkheid ging het om het vaststellen van arische (niet-Joodse) afstamming. Rijksverzamelingen op genealogisch gebied, waaronder Joodse registers, bleven buiten de Dienst.

Toen men begin 1944 steeds meer een invasie in West-Nederland vreesde, wilde Ten Cate de daar aanwezige oude doop- en trouwboeken en andere belangrijke archieven voor de genealogie in veiligheid brengen. Voor opslag van de archivalia uit de kuststroken van Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland kwam volgens hem kasteel 'De Cannenburch' te Vaassen in aanmerking.

Ook stukken uit het Rijksarchief met betrekking tot Oost- en West-Indië zouden daarheen moeten worden overgebracht. In het opslag-

Archieven naar de „Cannenburch".

Van de drie Westelijke provinciën.

Een bewaarplaats, die verbetering behoeft.

's-GRAVENHAGE, 22 Maart. — Krachtens een besluit van den secretaris-generaal van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming is in het kasteel Cannenburch onder Vaassen een Rijksarchiefbewaarplaats gevestigd, die zal staan onder het beheer van den Algemeenen Rijksarchivaris.

In deze Rijksarchiefbewaarplaats zullen worden geplaatst de tot dusver in Rijks- of gemeente-archieven in de provincies Zuidholland, Noordholland (behalve Amsterdam) en Zeeland bewaarde kerkelijke doop-, trouw- en begraafboeken, schepenstrouwboeken benevens registers van ontvangsten voor trouwen en begraven, wekelijksche doodenlijsten, staten en verantwoordingen van de gaarders en andere tot de zoogenaamde gaarders archieven behoorende stukken, die aantekeningen omtrent geboorten, trouwen, sterven en begraven bevatten. Ook enkele andere archivalia, die in hoofdzaak van belang zijn voor genealogisch onderzoek, zullen op de „Cannenburch" worden ondergebracht.

De in het besluit van den secretaris-generaal genoemde archieven berusten reeds sedert medio Februari op den „Cannenburch". Archiefkringen zijn overigens met deze overbrenging weinig ingenomen. Dat de documenten uit het Westen des lands werden verwijderd, acht men volkomen juist, maar men vraagt zich af, of zij in den „Cannenburch" wel een veilig onderkomen vinden. In de kelders, de eenige ruimten, die voor den opslag der archivalia in aanmerking komen, weest dezer dagen de hygrometer nog een vochtigheidsgehalte in de lucht van 80%, terwijl eenige vloeren zelfs blank stonden en groote overlast van ratten werd ondervonden. Omvangrijke restauratiemaatregelen, omvattende het afbikken der gewelven, het storten van nieuwe, betonnen keldervloeren en het aanbrengen van speciale electrische drooginstallaties, zullen te zijner tijd gunstiger voorwaarden scheppen, maar tot dat tijdstip staan de documenten in de bovenvertrekken bloot aan alle gevaren, die de huidige omstandigheden in zich bergen.

Genoemde archiefkringen hadden het juister geoordeeld, wanneer de te evacueeren archieven voorloopig naar ter beschikking staande bomvrije schuilplaatsen waren overgebracht en eerst naar den „Cannenburch" waren vervoerd, wanneer deze voldeed aan de voorwaarden die aan een archiefbewaarplaats zijn te stellen.

Staking in Zuid-Yorkshire. — In de mijnen van Zuid-Yorkshire is Dinsdag een staking uitgebroken, zoo meldt de Britsche berichtendienst. 14 500 man hebben het werk neergelegd. —

Artikel in 'De Telegraaf', 22 maart 1944

depot wilde men de stukken op microfilm vastleggen. Voor dit doel werd f 100.000,= vrijgemaakt bij het Ministerie van Financiën.

'De Cannenburch' wordt gereedgemaakt

De betrokken gemeenten werden op 29 januari 1944 van de plannen op de hoogte gebracht. Archiefkringen waren tegen 'De Cannenburch' als locatie vanwege de vochtigheid en de relatieve onveiligheid van het kasteel. Zij wensten de stukken onder te brengen in bomvrije, droge bunkers. Ondanks dit verzet besloot Prof. J. van Dam, Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming, op 1 maart 1944 een Rijksarchiefplaats, als bedoeld in de Archiefwet van 1918, in 'De Cannenburch' te vestigen. De Algemene Rijksarchivaris zou als beheerder optreden. Ook werd geregeld, welke archiefstukken in het kasteel 'geborgen' moesten worden.

— Het kasteel „De Cannenburgh", dat nu Rijksarchief is geworden, is geheel voor het publiek gesloten. Er wordt thans druk gewerkt om het een waardige verblijfplaats voor de archieven te doen zijn. Alle schilderijen en andere merkwaardige stukken, die 't interieur zoo bezienswaard maakten, blijven echter in het kasteel aanwezig.

Artikel in het Nieuws- en Advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst e.o., 22 april 1944

Voor de beheerstaak in Vaassen werd de heer F. de Josselin de Jong, leider van Rijks Genealogische Verzamelingen, aangesteld. Hij zorgde ervoor, dat er door het gemeentebestuur van Epe op het kasteel een luchtbeschermingsploeg werd gestationeerd en dat de Rijkspolitie voor de bewaking werd aangewezen.

De Centrale Dienst voor Sibbekunde beschikte over transportmiddelen en liet de aangewezen archivalia (al vanaf

medio februari 1944!) naar 'De Cannenburch' overbrengen. Aanvankelijk werden deze in de vertrekken neergezet.
Naar aanleiding van een onderzoek maakte de Rijksgebouwendienst op zo kort mogelijke termijn de kelderruimten van het kasteel geschikt voor archiefopslag.

In 1944 werden verschillende mensen aangesteld voor het archief in de Cannenburch: in mei de heer J. Siewers als Hoofd van de Fototechnische Dienst van de Centrale Dienst voor Sibbekunde te Apeldoorn. Een maand later werd de heer E. de Jonge (afkomstig van het Rijksarchief) bij 'De Cannenburch' tewerkgesteld, terwijl begin september de heer H.M. Mensonides als beheerder in dienst werd genomen.

Verfilmen van de archieven
Het lag in de bedoeling de archiefstukken bladzijde voor bladzijde te fotograferen en op 35mm-film over te brengen. Een dergelijk tweede archief zou weinig ruimte innemen. Zeiss Ikon N.V. in Amsterdam startte de werkzaamheden, maar het resultaat viel, ook nog in september 1944, tegen. Daarbij speelde een grote rol het gebrek aan benodigde apparatuur, die wel door de Centrale Dienst voor Sibbekunde was besteld, maar nauwelijks geleverd kon worden. Ook konden de werkzaamheden door het ontbreken van stroom en vervoer in september niet voortgezet worden.

Ten Cate wordt veroordeeld
Op 4 september 1944 raakte Ten Cate, wiens bureau in 1943 van 's-Gravenhage naar Apeldoorn was verplaatst, in paniek en verdween een dag later (Dolle Dinsdag!). De Centrale Dienst voor de Sibbekunde werd blijkens een schrijven aan Siewers d.d. 6 september 1944 meteen opgeheven. In deze brief stond o.a.:

"U gelieve eventuele verbintenissen af te zeggen en aankoopen te royeren. Uw salaris wordt deze maand nog uitbe-

taald, het geheele personeel is ontslagen".
Het door Ten Cate in Apeldoorn verzamelde materiaal werd naar het kasteel overgebracht. Hijzelf zou gegrepen zijn en wegens 'desertie' door een SS-rechtbank tot drie jaar gevangenisstraf veroordeeld zijn.

Op zaterdag 23 september 1944 kwam omstreeks tien uur 's morgens de S.S.-Obersturmführer E. Neumann-Reppert, vergezeld van een onderofficier en twee 'minderen', bij het Rijksarchiefdepot 'De Cannenburch' met de volgende machtiging:

Der Reichsführer der Schutzstaffeln der N.S.D.A.P. Rasse und Siedlungshauptamt.

Der Chef des Ahnentafelamtes z. Zt Rothenburg, Post Roazla den 14 September '44

Bescheinigung.

S.S.-Obersturmführer Ekkehart Neumann-Reppert, geb. 19 Oktober 1919, ist vom Chef des Rasse- und Siedlunghauptamtes-S.S., S.S-Obergruppenführer und General der Polizei Hildebrandt, beauftragt die Juden- und Mischlingskartei, sowie die Kolonialkartei, von der Sippenstelle der Niederländischen S.S. (S.S.-Untersturmführer ten Cate) aus Holland zu bergen und nach der Ausweichstelle-Kyffhäuser der Reichsführung S.S. Rasse- und Siedlungshauptamt zu verladen.

Der Chef des Ahnentafelamtes
Rasse- und Siedlungshauptamt S.S.
m.d.W.d.G.b.
Osiander, S.S.-Sturmbannführer

'Verdwijning' van een aantal documenten
Neumann-Reppert verlangde op grond van dit document in het bezit te komen van de genoemde kartotheek. Op zijn verzoek overhandigde de beheerder hem de sleutels van de

kaartenkasten. Met hulp van enige, toevallig aanwezige, werklieden werd de helft van de kasten op een meegebrachte vrachtwagen geladen. Deze reed weg en kwam om half twaalf terug voor de andere helft.
Er waren nu twaalf, van de straat geplukte, burgers meegenomen om te helpen sjouwen. Tegen twaalf uur was alles opgeladen en reed de vrachtwagen voor de tweede keer weg. In totaal werden vierendertig stalen kasten en één stalen dossierkast meegenomen.
Obersturmführer Neumann-Reppert kwam al op zondagavond om acht uur terug met twee militairen. Hij wilde nu de bibliotheek van de Centrale Dienst voor de Sibbekunde meenemen. Daar was alleen een wachtmeester van de marechaussee aanwezig voor bewaking van het kasteel, maar deze had de sleutel van de archiefkamer niet. Hij stuurde één van de burgerbewakers naar de bode-bediende van de archiefkamer om de sleutel op te halen. Dit duurde de Obersturmführer te lang en na een dreigement de deur met handgranaten open te gooien, moest een arbeider een breekijzer halen. Vervolgens werd daarmee de deur geforceerd. De direct daarop gearriveerde bode-bediende werd niet toegestaan de verantwoordelijke archiefambtenaren te waarschuwen. Hij werd, met het overige personeel, gedwongen de boeken naar de gesloten bestelwagen te dragen en deze vol te laden. Behalve het overgrote deel van de bibliotheek werden alle fotografische apparaten meegenomen. Enkele kisten met onbeschreven kaarten werden leeggeschud en ook ontvreemd. Tegen half tien vertrokken de Duitsers weer en werd de beheerder op de hoogte gesteld.

Wat verdween

De maandag daarna werd de schade opgenomen. Uit de bibliotheek was veel meegenomen, zoals historische en oudheidkundige werken over Nederland, de koloniën en de Joden. Tevens werden vijf à zes kisten vermist. Slechts enkele

almanakken en de Winkler Prins waren achtergebleven. Dat e.e.a. onoordeelkundig was gedaan, blijkt uit het feit, dat men van de historische atlas van de vereniging 'Gelre' wel de tekstboeken, maar niet de kaarten had meegenomen. Van de fotografische apparaten werden o.a. vermist: een Rectophot kopieerapparaat, een Zeiss Ikon leesapparaat en filmcassettes.

De reactie van de Secretaris-Generaal, bestemd voor de Rijkscommissaris en de Wehrmachtbefehlshaber in Nederland, is in klad teruggevonden:

De beheerder van de Rijksarchiefbewaarplaats 'De Cannenburgh' te Vaassen laat mij weten, dat op Zaterdag 23 September eenige Duitsche militairen, onder aanbieding van in afschrift bijgevoegde 'Bescheinigung', zich toegang tot de archiefbewaarplaats hebben verschaft, vanwaar zij 35 kartotheekkasten van de Centrale Dienst voor Sibbekunde hebben meegenomen.
Ik merk hierbij op dat het hier niet betreft een 'Kartei-der Sippenstelle der Niederländischen S.S. (S.S.-Untersturmführer ten Cate)', waarvan de 'Bescheinigung' spreekt, maar materiaal van den Centralen Dienst voor Sibbekunde, terwijl de kosten van het bijeenbrengen daarvan volledig door den Nederlandschen Staat gedragen zijn. Deze kan derhalve niet alleen op grond van de Statuten der Stichting doch ook moreel daarop aanspraak maken.
Bovendien heeft het hoofd van den Dienst het materiaal bepaaldelijk aan mijn Departement toevertrouwd, teneinde dit in veiligheid te stellen op de archiefbewaarplaats 'De Cannenburgh'.
Tenslotte bereikt mij heden het bericht dat dezelfde militairen nu de Bibliotheek wegvoeren, van welk onderdeel in de 'Bescheinigung' met geen woord gerept wordt.
Ik teken hierbij protest aan tegen dit ***m.i.*** *onrechtmatig optreden en spreek de verwachting uit dat U Uw medewerking*

zult willen geven in het opsporen en terugvinden van het onderhavige.

De S-G.

Op 23 oktober 1944 bleek, dat de protestbrief zin had gehad: een officier van de 'Abteilung Rassenkunde beim höhreren SS- und Polizeiführer' kwam op het departement zijn verontschuldigingen aanbieden voor het gebeurde op 'De Cannenburch'.
De leider van de actie had naar het oordeel van zijn superieuren zijn bevoegdheden op ergerlijke wijze overtreden en zou disciplinair worden gestraft. Namens Rauter liet hij weten, dat het geroofde eigendom van de Nederlandse staat bleef en beschikbaar was. Men zag er echter van af terugvoering uit de bomvrije Duitse schuilplaatsen te eisen vanwege de transportmoeilijkheden en de risico's. Uit andere bron bleek, dat ook Seys-Inquart zeer ontstemd was geweest over het weghalen van de stukken en objecten met historische en culturele waarde.

VAASSEN

Op 2 Maart overleed in het Noodziekenhuis te Epe, na een kortstondige ziekte, de heer Epko de Jonge, sedert Juni 1944 ambtenaar aan de Rijksarchiefbewaarplaats op het kasteel de Cannenburgh. Voordien was hij werkzaam als ambtenaar aan het Rijksarchief te Haarlem.

In den heer de Jonge verliest de Rijksarchiefbewaarplaats de Cannenburgh een bekwaam en ijverig ambtenaar, die zich ook gedurende den korten tijd van zijn verblijf te Vaassen vele vrienden wist te verwerven.

In de Veluwsche Courant van 10 maart 1945 stond vermeld dat de heer De Jonge was overleden.

Ruim een week later vroeg de beheerder al schriftelijk naar de komst van een plaatsvervanger voor De Jonge. Hij zat zonder telefoon en maakte zich zorgen over Duitse oefeningen om het kasteel. Hij zag *"de dag niet meer ver, dat er eens een paar Tommy's naar beneden zouden duiken en dan, dag Cannenburch"*.
In een advertentie van 24 maart werd nog een werkster gevraagd om kantoorlokalen schoon te houden.

Begin april bleken twee Arnhemmers voor de opvolging van De Jonge benaderd te zijn: de ene deed het liever niet en voor de ander zou in Vaassen een pension moeten zijn. Bovendien had zijn vrouw, als maagpatiënt, een halve liter melk naast haar bonnenmelk nodig. Was dit in Vaassen nog te krijgen? Dat leek de grootste moeilijkheid!
De bevrijding was toen al zeer nabij.

Na de oorlog is nog lang archiefmateriaal op het kasteel blijven liggen. Dat blijkt uit een krantenstukje van 14 februari 1946.

Geraadpleegde bronnen

"Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven", 1944

Landelijke en regionale kranten uit 1944, 1945 en 1946

"Een eeuw strijd voor Nederlands cultureel erfgoed", F.J. Duparc, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1975

"Cannenburch & zijn bewoners", de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen, uitgegeven door de Walburg Pers, 1990

Documentatie aanwezig in het Gelders Archief te Arnhem

Clandestiene vleesverkoop

Op het laatst van de oorlog werd er ook clandestien geslacht om aan voldoende eten te komen. Zo ook aan de Pastoorsweg. De hele buurt wist dat daar om 4 uur 's morgens vlees kon worden gekocht.

't Ging vele malen goed, totdat op een keer op het moment van het slachten overal in de omgeving Duitsers liepen te paraderen. Ze ondervroegen iedereen die ze zagen, waarom ze zo vroeg op straat moesten zijn. De smoezen waren niet van de lucht: "Aan de Pastoorsweg was de buurman ziek" (iemand versprak zich en had het over de buurvrouw). Hij mocht door en waarschuwde de slachter, zodat alles nog voor de inval in de oude schuur kon worden verstopt.
Een textielhandelaar van de Heggerenkweg moest (om 4.15 uur!!!) naar de vroegmis van de rooms-katholieke kerk. En een jonge vrouw van de Heggerweg moest haar opa wassen en verzorgen. Dit ontlokte de Duitsers de opmerking: "Schade, so ein junges Mädchen. Wäre ich der Opa!"
De Duitsers hebben het vlees niet gevonden en niemand vastgehouden. Het vlees werd 's avonds bij de mensen thuis bezorgd.

M.G.-koerier bevrijder van Epe

De bijzondere belevenissen van korporaal Van Aken

Trouw, donderdag 26 april 1945

De eerste geallieerde soldaat die het Veluwsche dorpje Epe binnenreed op den zonnigen morgen van den 18den April, was korporaal-motorrijder G. van Aken uit Eindhoven, koerier van het postbureel van Militair Gezag.
In de veronderstelling, dat het gebied ten Noorden van het pas bevrijde Apeldoorn ook van Duitschers gezuiverd zou zijn, sloeg korp. Van Aken, wiens opdracht het was een bericht over te brengen naar een rondreizend staf-officier van M.G., in deze stad den weg naar Epe in. Het verwonderde hem wel zoo weinig tanks en soldaten te zien, maar hij vond het niet de moeite waard hiervoor terug te keeren.
Hij passeerde een drietal barricades van opgeblazen boomstammen, waarbij enkele lijken in "Feldgrau" lagen. Verder was er niemand te bespeuren. Voor alle zekerheid maakte hij zijn revolver-holster open: "Je kon toch maar nooit weten".

In de verte werden de huizen van een dorp zichtbaar. Hij naderde Epe. Op het marktplein kon hij al groepjes burgers zien staan.
"Nee, daar zitten geen Duitschers meer. Laat ik hen den weg maar eens vragen". Hij verminderde dus vaart en zette zijn motor stil temidden van de wachtende Epenaren. Plotseling klonk het: "Het is een Tommie, een Tommie!"
De opwinding kende geen grenzen. Van alle kanten werden handen toegestoken. Onze koerier werd bijna door de

geestdriftige bevolking uit elkaar gerukt. Men trok aan zijn mouwen, aan zijn jasje; men wilde zich blijkbaar overtuigen dat dit geen droom was. Het gejuich was oorverdovend.
Korporaal Van Aken bleek de bevrijder van Epe te zijn.
's Nachts was de laatste Duitscher verdwenen en de bevolking stond den eersten bevrijder op te wachten, die nu toch werkelijk gekomen was.
Een der notabelen bood hem met enkele spontane bewoordingen een mooi beschilderd klompje met het wapen van Epe aan, dat speciaal voor deze gelegenheid was vervaardigd.
Maar onze koerier had zijn taak te vervullen, dus startte hij zijn motor en reed weer verder, nagejuicht door geheel dankbaar Epe. (A.-A.)

Hoe de oorlog begint in Wageningen en eindigt in Epe

Herinneringen van (toen) een kind

Thea Voorhaar - den Hartog

Bevrijdingsmonument Sweerts de Landaspark, Epe

Voor mij begint de oorlog in Wageningen, waar ik als 7-jarige een onbezorgd bestaan leid. Het is vrijdag de tiende mei 1940 om half vier 's morgens een verschrikt wakker worden door aanhoudend vliegtuiggeronk en af en toe doffe knallen. Snel aangekleed en naar buiten.... een enorme stroom vliegtuigen gaat westwaarts, afweergeschut knalt en tovert er witte wolkjes tussen. Spannend! vinden wij kinderen, maar onze ouders zijn angstig
De oorlog heeft ook ons land bereikt en wij in Wageningen wonen in de gevarenzone: de Grebbelinie.

De vluchtkoffers staan al enige tijd klaar, de voorbereidingen zijn al getroffen: de hele bevolking moet evacueren. Om acht uur 's morgens komt dan ook het bericht van Binnenlandse Zaken: "Burgerbevolking afvoeren en onmiddellijk inschepen".
Er ligt al enige tijd een vloot van binnenvaartschepen op de Rijn gereed en heel gestructureerd begint het inschepen:

eerst zieken, ziekenhuisinventaris, de bewoners van het 'Oudemannenhuis' en levensmiddelen. Daarna, wijk voor wijk, de overige inwoners. In totaal varen 32 schepen Rijnafwaarts.

Bloemstraat, Epe

Ruim 12000 personen, met honderden tegelijk gestouwd in de laadruimen van de Rijnaken, liggend op stro of zittend op banken. Geen rustige nacht: er wordt op het konvooi geschoten; een vrouw raakt in paniek en dreigt in het water te springen; een hoogzwangere bevalt (ook niet geluidloos); kinderen huilen, mannen vloeken. Er is te weinig eten, het water is snel op, de toiletemmers raken overvol. En in het ruim blijven is het parool.
In verschillende plaatsen langs de Lek en Hollandsche IJssel worden mensen ondergebracht Wij, mijn ouders en ik, komen terecht bij een aardig gezin in Krimpen a/d IJssel. Zondag, 12 mei, 1e Pinksterdag, kunnen we, schoongewassen en -gekleed, slapen in een bed.

En dan, dinsdag 14 mei: vliegtuigen....lawaai...zwarte rookwolken boven een rode vuurgloed.... Rotterdam brandt! Wij, kinderen, zijn aan het schommelen, en gaan hoger en hoger.... Oei, wat kun je dan alles goed zien. 's Avonds bericht de radio dat Koningin Wilhelmina en de regering naar Engeland zijn gevlucht. Generaal Winkelman houdt een toespraak. Hij heeft gecapituleerd, hij kon niet anders, de Duitse overmacht is te groot. Dan volgt het Wilhelmus. Stromen van tranen bij zowel volwassenen als kinderen.
Op 17 mei vertrekken de eerste mensen, wij keren daags erna, weer op een met mensen volgepakt, maar inmiddels wel

schoongemaakt, schip terug naar Wageningen. Wat een schrik. Nagenoeg de hele binnenstad is kapot geschoten, uitgebrande huizen met flarden gordijn wapperend uit raamresten. Ook ons huis is grotendeels verwoest, maar één ding is nog heel: de nieuwe fiets van mama staat pontificaal te glanzen temidden van puin en brokstukken van meubels.

In een nog te huur staande woning wonen we, totdat op zondag 17 september 1944 de betrekkelijke rust wederom - en nu voor lange tijd- wordt verstoord. Omstreeks het middaguur, mama heeft de 'hete bliksem' opstaan, luchtalarm! Een bombardement op een mooie woonwijk...een geallieerde misser, want het doel was een Duits wagenpark in het aangrenzende parkbos. Doden en gewonden, Rode Kruis-mensen komen vragen om schone lakens, want er is gebrek aan o.a. verbandmiddelen. Duitsers verschijnen en masse in de straten, gezeten op auto's met in de ene hand een wapen, in de andere een fles schnaps, lallend en schietend.

Stationsstraat, Epe
Rechts: Sigarenwinkel Roescher

Paniek! De luchtlanding bij Heelsum en op de Ginkelse hei bij Ede is begonnen. We horen schieten. Zou dit?.....Er komt bericht van familie uit Renkum: "Haal de vlag maar tevoorschijn, de eerste 'Tommies' lopen al in het dorp". Maar er verschijnen steeds meer Duitsers. We zien ook de eerste krijgsgevangenen, die, het V-teken makend, op vrachtauto's worden afgevoerd. De vluchtkoffers, voor zo ver ze nog niet klaar staan, worden in orde gemaakt. De hete bliksem is inmiddels verbrand. Een voorteken?

Na een paar hachelijke dagen trekken wij in bij familie aan de buitenkant van de stad. We zullen er voor de veiligheid, tien man sterk, in de kelder slapen. Hier zien we overdag de voortdurende luchtlanding van nabij. Menig parachutist komt verkeerd terecht, wordt zo mogelijk in veiligheid gebracht, de parachuut verdwijnt. Dat betekent voor heel wat meisjes een nieuwe jurk en we zijn er reuze trots op. Maar soms ook hangt er een dode in een boom, beschoten door de vijand. Akelig en toch spannend. Maar ook deze omgeving wordt te gevaarlijk. Weer op pad dus. Papa, met zijn agrarische achtergrond, weet onderdak te krijgen op de grens met Bennekom. Daar slapen we met velen in een, in de grond gebouwde, schuilkelder; het grote gezin, ook opoe, en wij drieën. Helaas, ook hier is het niet veilig. Afzwaaiende granaten komen in de wei terecht en doden twee koeien. 's Nachts 'controleren' beschonken soldaten de schuilkelder en jagen ons de stuipen op het lijf tot woede van de oude opoe, die met haar loopstok dreigt en hen voor verrotte vis uitscheldt.

Dan komt op 1 oktober de mededeling van de Ortkommandant: *"Der gesamte Ort Wageningen ist bis heute Abend 18.00 uur von allen Zivilisten zu räumen."* Wie er daarna nog is, wordt als vijand behandeld, lees neergeknald.
Daar gaan we dan weer: fietsen worden bepakt, een handkar beladen, opoe erbovenop, naar Barneveld. Wij vinden onderdak op een boerderij/kuikenbroederij en mogen in een broedschuur bivakkeren. Om de tijd te doden, zingen we veel, van alles en nog wat. Na een paar dagen nodigt de boer ons drieën uit in het huis te komen wonen, want wij, papa en ik, zingen zo mooi "Een vaste burcht is onze God, een toevlucht voor de Zijnen"!
Hier blijven we tot na Kerstmis. In deze tijd komen veel mensen uit het westen om eten vragen. Iedereen krijgt een boterham met dik boter en kaas, alles eigenmaak. Als een vrouw echter een lange broek draagt, heet ze onzedelijk en

krijgt ze niets. En dus ruilen de broekdames met de rokkendraagsters, ongezien, bij een bosschage in de buurt en krijgen zo toch hun boterham. Ik leer hier ook de 'facts of life': de stamboekstier krijgt vaak 'damesbezoek' en dat levert dan weer kalfjes op: één kalfje is voor mij en daar moet ik dan ook voor zorgen.

Helaas komt ook aan dit verblijf een einde. Hier is te veel ruimte voor drie evacués (alle anderen zijn inmiddels vertrokken): er komt een groot gezin uit Limburg. Wij verhuizen naar een loondorser, waar we slaapplaats krijgen op de koude, tochtige zolder. Het is een strenge winter!

Na een paar weken moeten we ook hier weg en komen dan bij het gezin van een groenteteler. Nieuwe ervaringen. Ik leer boter karnen. Met het oudste dochtertje breng ik karnemelk naar een aantal adressen. We gaan soms met de fiets en worden op een dag aangehouden door een soldaat die onze fiets wil afpakken. Maar we gaan er als de wind vandoor, gelukkig zonder gevolgen, want in het melkbusje blijken verboden krantjes te zitten i.p.v. melk!

Sweerts de Landaspark, Epe

De evacuatiecommissie beslist: er zijn teveel vreemdelingen in het dorp. Op 23 maart 1945, de dag waarop mijn ouders 24 jaar getrouwd zijn, vertrekken we met een scharminkelig paard voor een wagen, geleid door de voerman, met al onze

spullen (maar erg veel zijn dat er niet) via kleine weggetjes over de Veluwe naar Vaassen, af en toe wegduikend voor beschietingen vanuit de lucht. Nu en dan mogen mama en ik om de beurt even op de kar zitten, niet te lang, want dat kan het brave paard niet meer aan. Tegen de avond komen we in Vaassen, waar we de nacht doorbrengen in een school, maar niet dan na controle op hoofdonrein. Wat voelt mijn, o zo propere, moeder dat als een belediging.

De volgende dag worden we naar Epe doorgestuurd, waar we ons moeten melden bij café 'De Posthoorn'. Daar worden we toegewezen aan de Fam. Van de Vlekkert in de Bloemstraat. Aardige mensen. Al diezelfde middag komen buurmeisjes, Klazien (of was het Francien) Dijkstra en Mjellie?, mij halen om te spelen.

Lang zullen we hier niet blijven: drie mensen extra voeden is toch wel een probleem. Papa vindt onderdak bij de Fam. Brummel op Vemde, waar wij de laatste oorlogsweken doorbrengen. Er zijn alleen grotere kinderen. Ik slaap met de 17-jarige Mina in een bedstee; papa en mama krijgen het opkamertje. Ook mag ik wat helpen op het land, eieren rapen, enz. Wassen aan de pomp en eten in het bakhuus en voor het eerst kruudmoes eten.
Er 'wonen' trouwens nog meer lieden op de boerderij; op de gevorderde deel verblijven een aantal Wehrmachtsoldaten: kneuzen. Zo herinner ik me een knul van een jaar of 16-17, die telkens als hij mijn moeder ziet begint te huilen en 'Mutti, Mutti' snikt. En een man met een halve maag die altijd pijn heeft en... mooi viool kan spelen. In wezen zijn ook zij 'slachtoffer' en ondanks alles kunnen wij hen niet haten.

En dan: een mooie lenteochtend, 19 april: opwinding. We worden bevrijd! Over de Heerderweg trekken rijen voertuigen met Canadezen richting dorp. Iedereen erheen en juichen. Feest! Direct daarna worden de Duitsers als krijgsge-

28 juli 1945
Staand links: Thea den Hartog, rechts: Greta Hut. Zittend vlnr: Nel de Vree, Klaasje Hut en Ans Roescher

vangenen afgevoerd. Mijn vader weet als 'oorlogsbuit' de viool voor mij te bemachtigen; kan ik als we thuis zijn tenminste weer spelen.

Zover is het echter nog niet! Ons deel van Gelderland zucht nog steeds onder de Duitse overheersing. Maar wij kunnen feest vieren: overal vlaggen, iedereen getooid met oranje, vrolijke mensen. Ik mag de volgende dag ook naar het dorp, evenwel zonder oranje, want dat is in Wageningen achtergebleven. Een vriendelijke mevrouw bij een villa aan de Heerderweg ziet dat en tooit me direct met een grote oranje strik. Het feest is nu compleet!

Nog veel meer fijne dagen: ik mag weer naar school. Het wordt de MULO in Epe, want een HBS waar ik thuis net een paar weken heen was geweest, is hier niet. Een leuke tijd: nieuwe vriendinnen, een sportdag buiten o.l.v. gymleraar Peters (in het gymlokaal verblijven nl. Canadezen).
We krijgen ook een huis toegewezen, dat van een voormalige houthandelaar, die 'fout' is geweest. Helaas is mama ziek geworden. Terug uit het ziekenhuis krijgt ze bezoek van dokter Mijs, een erg goede arts. Ook de dominee komt haar bezoeken met iets lekkers om aan te sterken. Hij maakt

1e klas MULO, 1945. Rechts de gymleraar. In 't midden bovenste rij naast de jongen met de ruitpull-over Nonneke Arnold Bik, Nel de Vree. Middelste rij (met pijltje): ikzelf

overigens wel een heel bijzondere entree. Het huis is zo gebouwd dat de achterdeur niet opvalt en het is blijkbaar hier de gewoonte 'met de achterdeur in huis te vallen'. Wij zitten in de keuken als plotseling de w.c.-deur open gaat en een ons onbekende heer binnenkomt. Grote schrik! Het blijkt de dominee. Wat wil het geval? De w.c. is aan de keuken gebouwd en niet alleen van binnenaf, maar ook van buitenaf toegankelijk! Praktisch natuurlijk voor wie in de houtloods werkt.

Het Weertspark.
Evenals de andere 'kleine' foto's bij dit artikel uit een zgn. 'toeristenpakje' (van vóór 1945)

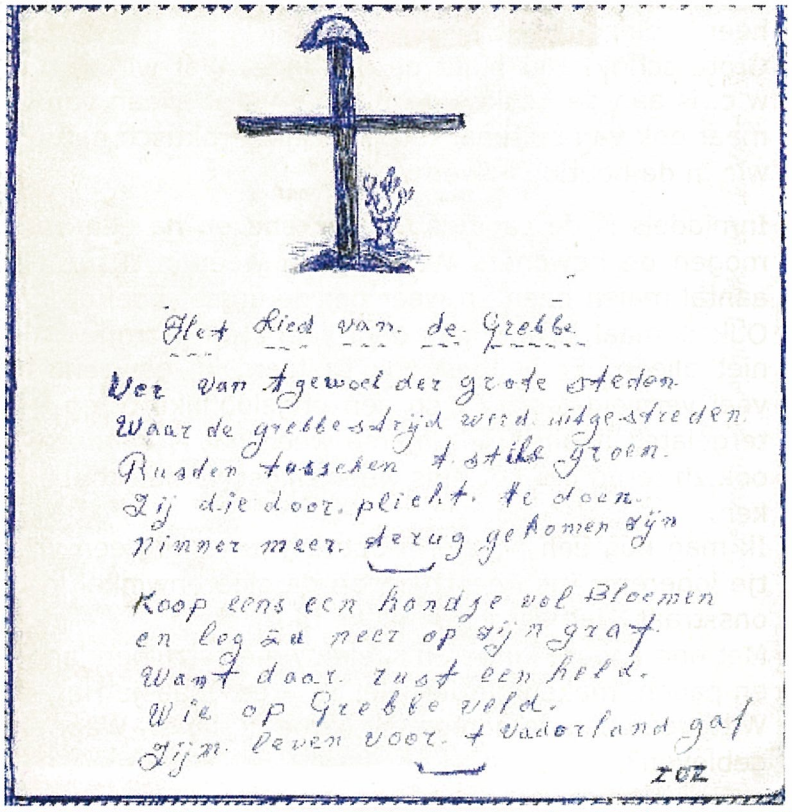
Inmiddels is de capitulatie getekend en na een paar weken mogen de bewoners Wageningen weer in. Papa fietst een aantal malen heen en weer om de ergste boel op te ruimen. Ook ditmaal is ons huis door granaten getroffen, maar dat niet alleen: Er hebben ook Duitsers in 'gewoond', die erg veel vernield, geroofd en een ongelooflijke troep troep achtergelaten hebben. Als mama weer wat is aangesterkt, gaat ook zij terug om het huis weer enigszins bewoonbaar te maken.

Ik mag nog een poosje in Epe blijven en bij een vriendinnetje logeren: Ans Roescher van de sigarenwinkel in de Stationsstraat. Het wordt een leuke tijd.

Met nog andere kinderen spelen we en struinen langs wegen en paden, maken plezier. Nel de Vree, Klaasje Hut, Johnny Witteveen zijn de namen die ik me herinner. Waar zijn ze gebleven?

Tja, dan komt de tijd dat ook ik weer naar Wageningen ga, maar een aantal mensen keert niet terug; gedood bij een bombardement, het leven gelaten in de gaskamers. Gaten in schoolklas en kennissenkring. Het gewone leven moet weer worden opgepakt. Hard wordt er door iedereen gewerkt, want er is veel te doen; slechts twaalf panden in Wageningen hebben geen schade geleden. Toch, zoals altijd en overal: de tijd heelt alle wonden. We gaan met optimisme de toekomst tegemoet.

De oorlog is voorbij, maar de herinnering blijft.

Het Lied van de Grebbe

Ver van 't gewoel der grote steden
Waar de grebbestrijd werd uitgestreden
Rusten tusschen 't stille groen
Zij die door plicht te doen
Nimmer meer derug gekomen zijn

Koop eens een bandje vol Bloemen
en leg ze neer op zijn graf
Want daar zust een held.
Wie op Grebbe veld.
Zijn leven voor 't Vaderland gaf

ZOZ

Die laatste oorlogsnacht – 16/17 april 1945

N.A. Wietzes - van der Kooij

Strooibiljet voorkant

Granaatvuur boven Apeldoorn. De Canadezen aan de ene kant van het kanaal en de Duitsers in het dorp. Overvliegende granaten en scherven daarvan noodzaakten ons om in de kelder te bivakkeren. We waren met 7 personen: mijn ouders, zusje Marietje, onze trouwe hulp Annie, de beide evacués uit Arnhem en ikzelf. Mijn beide andere zusjes werkten als vrijwilligster in een kindertehuis in Wiesel en een hulpziekenhuis in ons dorp.
Als er even pauze was tussen het granaatvuur, gingen we naar boven om wat eetbaars te maken of een luchtje te scheppen. Dit laatste was best wel gevaarlijk, omdat er vaak verdwaalde granaatscherven rondvlogen. Zo was er een week voorbijgegaan en we vroegen ons af: "Hoe lang nog?"

Toen brak die bewuste nacht aan van 16 op 17 april.
Ik doezelde wat, maar schrok plotseling op van een enorme dreun en nog één en nog één. Een vreselijk lawaai! Mijn vader ging meteen naar de zolder; misschien kon hij vandaar ontdekken wat er aan de hand was. Hij zag al gauw een enorme vlammenzee die zich aftekende tegen de hemel. Het was richting Hoog Soeren. Zouden de Duitsers misschien hun opslagplaats met munitie opgeblazen hebben uit

angst voor de komst van de geallieerden? Dat zou een goed teken zijn en dan zou ook de bevrijding dichtbij zijn! Buiten was het nu rustig, zo ook in onze kelder.
Maar plotseling maakte mijn moeder vader wakker; ze hoorde boven, in ons huis, mensen lopen. Ze was er zeker van dat ze stemmen hoorde en gestommel. Daarom ging mijn vader maar even kijken. Boven bij de deur van de kelder botste hij in het donker tegen iemand op en hij merkte dat er nog meer mensen waren. Het waren Duitsers!

Strooibiljet (achterkant)

"Was machen Sie hier in meinem Hause?" vroeg hij op boze toon.
"Die Tommies sind da; wir wollen fliehen. Der Scheiszkrieg, wir wollen nicht mehr und haben Angst!" was het antwoord.
Daar stonden zes Duitse soldaten, tot de tanden bewapend (dat ontdekten we later pas!). Ze wilden ook in de kelder, maar ja, die was al vol.

Vader vroeg meteen hoe ze waren binnengekomen: de deuren waren immers allemaal op slot? Ze vertelden dat de tuindeuren open waren. Waarschijnlijk was dat door de luchtdruk van de ontploffing in Hoog Soeren gebeurd.
Zeer kordaat nam vader de leiding en vertelde hun dat onze kelder al bezet was, maar dat hij wel een goede schuilplaats voor hen wist. Hij bracht ze naar het huis van onze buren, Zwolseweg 31 (nu Koninginnelaan). De beide dames die daar woonden, waren gevlucht en het huis was dus leeg. De ruiten van de serre waren kapot en zo konden ze daar in de kelder. Vader zei hun dat ze daar moesten blijven en dat hij ze de volgende morgen wel zou ophalen. Die arme jongens waren zo bang dat ze dolblij waren met zijn hulp. De rust keerde weer, maar we hebben geen oog meer dichtgedaan. Het had immers ook heel anders kunnen aflopen?

Die morgen, 17 april, om ongeveer 6 uur gilde Annie, onze hulp, die naar boven was gegaan: "We zijn bevrijd, de Canadezen komen eraan!" Ik kon het eerst niet geloven; er was zoveel gebeurd deze week. We hoorden al gauw dat er bij het Oranjepark nog werd geschoten, maar voorzichtig gingen we toch de straat op. Ik droeg een oranje rokje, met een truitje en sokken die gebreid waren van restjes oude wol in de kleuren rood, wit en blauw.

We wilden net gaan eten, toen er gebeld werd. Er kwamen een paar jongemannen binnen, die tegen mijn vader zeiden: "Kapitein, hier zijn we! Wat kunnen we doen?"
Stomverbaasd hoorde ik dit aan; ik wist natuurlijk wel dat mijn vader behalve leraar ook reserve-kapitein was, maar hoe wisten deze mannen dat? Later hoorde ik dat ze in dezelfde verzetsgroep zaten. Vader straalde en zei: "Kom op,

Op 17 april 1945 lieten de Duitsers bij hun terugtocht een aantal vliegtuigbommen exploderen. Hierbij werden v.l.n.r. het postkantoor en de zaken van Jonker, Mulder en Beumer zwaar beschadigd.
(Zie noot onderaan blz. 60)

jongens, we hebben een prachtige klus. Ga maar eens mee." Stiekem liep ik met ze mee en zag hoe ze het huis van de buren binnengingen, vader voorop. Ik hoorde hem zeggen: "Hände hoch! Kommen Sie heraus und die Waffen hinterlassen!"

Ik hield mijn adem in, maar ja hoor, daar kwamen ze achter elkaar naar buiten met hun handen op het hoofd. Zes jonge Duitse soldaten met spierwitte, angstige gezichten. Dit zal ik nooit vergeten. Steeds weer als ik daaraan terugdenk, bekruipt mij een gevoel van medelijden met die arme jongens die opgeroepen waren om in die gruwelijke oorlog te vechten. Ze wilden dit niet, maar ze moesten. Hoe oud zouden ze geweest zijn, 16 of 17 jaar misschien? Er waren immers ook heel veel goede Duitsers?

Later hoorde ik dat ze revolvers, handgranaten en pantservuisten bij zich hadden; die lagen in de kelder. Zo hadden de jongens van de verzetsgroep meteen ook een wapen.
Even later ging daar een vreemde optocht richting gemeentehuis. Vader voorop en daarachter zijn zes krijgsgevangenen, omringd door de verzetsmensen. Ze waren allemaal heel wat groter dan vader en in gedachten zie ik ze weer gaan en ik voel me dan weer zo trots op die kleine, dappere kapitein: Mijn vader!

Epe, 17-1-2005, N.A. Wietzes-van der Kooij
Eekhoornweg 14, 8161 AR Epe, e-mail: b.wietzes@tref.nl

Nederlandse klaproos: Symbool onzer dankbaarheid

Natuurlijk kent ge dit blad, 'De Vliegende Hollander'. Het was de heraut van onze bevrijding en schonk ons troost in bittere dagen. Nu wil het dezelfde taak vervullen: troost schenken, thans echter aan de nabestaanden der tienduizenden, die in ons land begraven liggen.

Dit blad is uitgegeven door het Nederlands Oorlogsgraven Comité, de centrale instantie, welke de adoptie en verzorging van de geallieerde oorlogsgraven organiseert.
Voor de nabestaanden der gesneuvelden is het zo'n ontzagweklijke troost te weten dat zoon, echtgenoot of vader daar in het kleine Nederland niet vergeten en verlaten ligt, doch dat liefderijke handen zijn graf verzorgen.

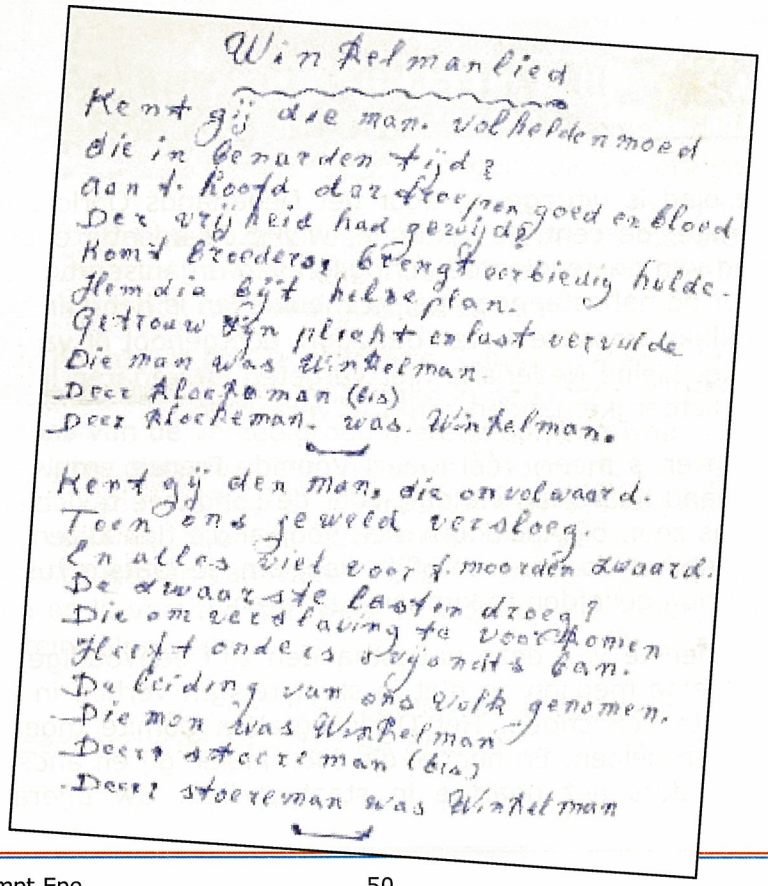
Doch er is meer, véél meer! Voor de Franse vrouw, die in Zeeland haar man verloor, voor de Londense taxichauffeur, wiens zoon bij Apeldoorn viel, voor al die tienduizenden betekent het zo onbeschrijflijk veel om de laatste rustplaats van hun geliefden te kunnen bezoeken.

De meeste van deze nabestaanden zijn eenvoudige, onbemiddelde mensen en niet in staat reis en verblijf in Nederland te bekostigen. Het Oorlogsgraven Comité moet hen... wil hen helpen. En het zal dit doen indien gij en andere Nederlanders het daartoe in staat stellen. Uw bijdrage op

Klaproosdag, hetzij klein of groot, is een uiting van eigen dankbaarheid en eerbied.

Daartoe zullen op Zaterdag 5 November weer de Klaprozen worden verkocht. Deze verkoop staat of valt met de aanmelding der collectanten. Wilt gij daarvoor enkele uren van Uw tijd geven? Want alleen dan kan dit belangrijke werk doorgaan!

Win Relmanlied

Kent gij die man. Volheldenmoed
die in Genarden tijd?
aan 't hoofd daar stoerpen goed en bloed
Der vrijheid had gezworen
Komt broeders, brengt eerbiedig hulde.
Hem die zijt heldenplan.
Getrouw zijn plicht en last vervulde
Die man was Winkelman.
Deer Stoerman (bis)
Deer Stoerman. was. Winkelman.

Kent gij den man, die onverzaard.
Toen ons gewelt versloeg.
En alles viel voor 't moorden zwaard.
De zwaarste lasten droeg?
Die om verdrukking te voorkomen
Vleijt onders strijd niets kan.
De leiding van ons volk genomen.
Die man was Winkelman.
Deer stoerman (bis)
Deer stoerman was Winkelman

Brief van een Arnhems meisje

In september 1944 moesten we evacueren uit Arnhem en daar vader erg ziek was, trokken we naar Velp, waar we onderdak kregen bij kennissen van A. Het zijn daar werd echt

het ziekenhuis, vertrokken moeder, Greet en ik de dag na Kerstmis te voet (met onze enig overgebleven fiets, waarop onze spaarzame bezittingen) via Terlet – Woeste Hoeve – Beekbergen en Apeldoorn naar Zuuk.

't Was een koude tocht – glad, met een laagje sneeuw. In Beekbergen konden we in een café pauzeren: In plaats van 'koffie' kregen we soep, getrokken van botten. Betalen behoefde niet. 't Was voor de gaande en komende man!
Het werd al wat later en toen we in Apeldoorn kwamen, vonden we het beter om ergens onderdak te zoeken. We besloten navraag te doen op het politiebureau (op de Markt) en werden doorverwezen naar een dichtbijgelegen evacuatiepost.
Daar werden we echter niet al te wellevend ontvangen. Voor moeder, die bijna niet meer verder kon, kon er geen stoel af; daar moest ik om vragen. En onderdak was alleen te krijgen in Beekbergen in een soort klooster aan de straatweg. Maar omdat dat weer terug was, besloten we om maar verder te gaan en onderweg naar een rustplaats uit te kijken.

Wij Apeldoorn uit langs het kanaal. Daar stond een rij kleine huisjes en voor één daarvan een vrouw, waarmee we aan de praat raakten. Ze had geen ligplaats, maar we konden de nacht wel in haar kamer zittend doorbrengen. We besloten het aanbod aan te nemen, maar juist toen passeerde er een wagen met turf. De voerman bleek een kennis van de vrouw en na wat heen en weer gepraat kregen we het aanbod om mee te rijden (ik meen dat hij naar Oene moest). We namen dat aanbod aan. Moeder en Greet klommen op de wagen, de bagage ging op de turf en ik kon er achter fietsen.
Al pratende bleek, dat hij de familie Jonker in Zuuk kende en

Tekening van 'De Barre Tocht'

oh, uitkomst, hij zou ons er heen brengen. Maar intussen was het donker geworden en begon het te vriezen. Het werd zo glad, dat het paard moeite kreeg. En toen we bij de Zuukerbrug kwamen, durfde de voerman de omweg niet aan. Maar dat was niet erg! Wat uitgerust gingen we het 'eindje', dat we nog moesten, te voet verder.
En toen de ontvangst! Ik weet niet wie er harder huilden: Willem en Rika of wij. Binnen, bij warm drinken, kwamen we

weer bij. Willem en Rika hadden, gelukkig voor ons, op dat ogenblik geen andere inkwartiering en hadden steeds gezegd: "We krijgen vast de kennissen uit Arnhem". De volgende morgen waren moeder en ik stijf als planken, maar Greet ging lustig met Teuntje schaatsen op het kanaal. Zij had geen centje pijn.

Kolthoven

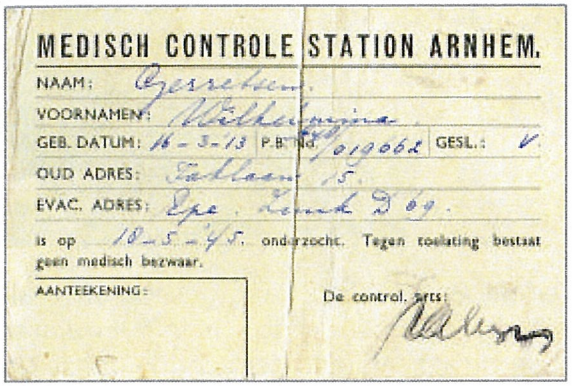
We zijn in Zuuk tot mei-juni gebleven. In het begin van januari arriveerde vader. Hij werd opgenomen in Kolthoven (noodziekenhuis), waar hij tot de bevrijding bleef.

Rika had er een druk huishouden mee, want behalve wij was de oude grootmoeder Jonker daar sinds de dood van haar man ook in huis. 't Was er de 'zoete inval': Niemand werd er van de deur gestuurd. Iedere morgen kreeg mijn moeder een grote grijze melkkoker met melk om uit te delen aan passanten, dikwijls met roggebrood erbij. Ook 's middags werd er dikwijls door vreemden aangeschoven. Ik herinner me een heel vieze kerel, die net kwam toen de tafel klaar stond. Toen hij vroeg om mee te mogen eten, werd gezegd dat er al te veel mensen waren. Hij antwoordde gevat: "Als ieder één aardappel afstaat, heb ik een bord vol". Tegen die logica kon niemand op. Hij mocht aanschuiven en begon, toen iedereen wilde beginnen met eten, met: 'Stilte!' en sloeg een kruis van geweldige afmetingen, waarop opoe mompelde: "Nou, nou, kan dat wat kalmer?"
Ondanks de narigheid van die tijd hebben we toch ook heel wat afgelachen. B.v. die keer, dat er 's avonds op de luiken van de keuken werd geklopt en een Duitse stem vroeg om

binnengelaten te worden. Nu was het huis in die tijd clandestien aangesloten op het elektrische net (meerdere huizen in de buurt waren dat) door de zoon van De Wilde. Alles was goed verduisterd en voor alle zekerheid werd er iedere avond een drijvertje (een soort waxinelichtje) aangestoken, zodat bij alarm het licht uitgedaan kon worden. Uitgerekend die avond niet, terwijl ik ook nog elektrisch stond te strijken. Er viel een doodse stilte, iedereen aan het zoeken naar het lichtje, de klop werd luider en mijn moeder begon luidkeels te zingen: 'Scheepje onder Jezus hoede!'
Gelukkig werd het drijvertje gevonden. Het elektrisch licht uit en de deur open. Het eerste wat de Duitser deed, toen hij binnenkwam, was, wijzende naar mij - die nog steeds stond te strijken - het licht aandraaien. Hij wilde alleen maar wat onder mensen zijn. Van kleine Lijda was hij verrukt. Zo had hij er thuis ook één (even daarvoor had hij verteld, dat hij al drie jaar van huis was!), waarop Opoe iets bromde van: "Ra, ra, hoe kan dat!"

Een andere keer kwamen twee kennissen uit Arnhem mijn vader in het ziekenhuis opzoeken, en gingen natuurlijk ook in Zuuk langs. Ze konden hun buik vol eten en mochten blijven slapen op zolder. De volgende morgen stonden ze in het donker op en wilden naar beneden gaan, één met een volle nachtspiegel. Hij liep op het licht af, dat door het openstaande zolderluik scheen, in de veronderstelling dat daar het trapgat was. Hij maakte een smak, dat de hele zolder trilde. We schrokken ons in de keuken wezenloos en Rika zei in haar schrik: "Die oude kerels ook met hun gep...s!", waarop iedereen in de keuken gilde van het lachen.
In die tijd kwam de gehate landwacht ook eens binnenvallen. Willem had een peppel, opzij van de boerderij, gerooid en dat mocht niet. Nu was er kort tevoren geslacht en aan de zolder van de kamer hing alles te drogen. Op het buffet in die kamer lagen allerlei papieren (melkbriefjes, bonnen, enz.), waar de Duitsers niets mee te maken hadden.

Omdat in de keuken de tafel al klaar stond om te eten, wilde Willem ze mee naar 'binnen' nemen, niet eraan denkende wat er lag en hing. Mijn moeder stond vliegensvlug op, ging voor de deur staan en zei: "Nee, Willem, want dan wordt het kind wakker." Je vader snapte dat gelukkig meteen en de 'heren' bleven in de keuken. Mijn moeder af om via de deel, melkkamer en slaapkamer van Opoe in de kamer te komen om de belastende papieren in haar boezem te stoppen. Langs dezelfde weg in omgekeerde richting kwam ze mooi gevuld weer terug. Het 'bezoek' vertrok even later met wat oud spek en worst en zonder een bekeuring te hebben uitgedeeld. De papieren konden weer op hun gewone plaats gelegd worden.

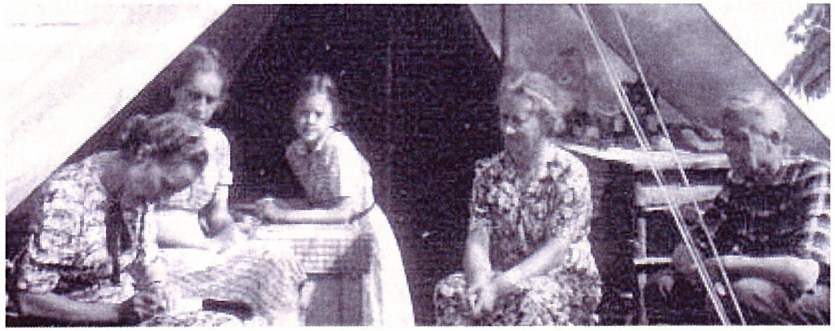

MEDISCH CONTROLE STATION ARNHEM.
NAAM: Gerrebern
VOORNAMEN: Wilhelmina
GEB. DATUM: 16-3-13 P.B. No. 019062 GESL.: V
OUD ADRES: Tuinlaan 15
EVAC. ADRES: Epe. Zuuk D 69.
is op 10-5-45 onderzocht. Tegen isolating bestaat geen medisch bezwaar.
AANTEEKENING:
De control. arts:

Briefje met evacuatieadres

Een andere keer ging het gerucht, dat er 's nachts mannen opgehaald zouden worden. Voor Willem werd er op de hilde achter en onder het hooi een soort hol gemaakt en daar verdween hij in met een fles suikerwater. Maar hij had het er zo benauwd, dat het bij die ene keer gebleven is.
Behalve de mensen was er ook een grote herdershond. Die werd zo nu en dan voor de hondenkar gespannen (de kar kwam nog van de Tongerense boerderij). De wagen werd beladen met zakken graan en dan brachten Wim, Teuntje, Greet en ik dat graan naar de molen in Wissel. Waar de hond gebleven is, weet ik niet. Wel dat hij dol op mijn moeder was – deze liefde was niet wederkerig trouwens –, want

bij het afgieten van de aardappels kreeg hij er altijd één van haar, die hij gloeiend en wel opschrokte.

Zo zijn er allerlei dingen, die me bijgebleven zijn, zoals b.v. de nieuwe jurk van Greet (gemaakt van twee oude), die ze op bevrijdingsdag aan zou trekken en die – terwijl ze zich stond te wassen bij de pomp op de deel – over het schot van het kalverhok hing. Toen ze de jurk wilde aantrekken, was het kleurrijkste gedeelte opgevreten en moest Greet in haar oude jurk mee, de bevrijders inhalen. Het was er maar één trouwens.

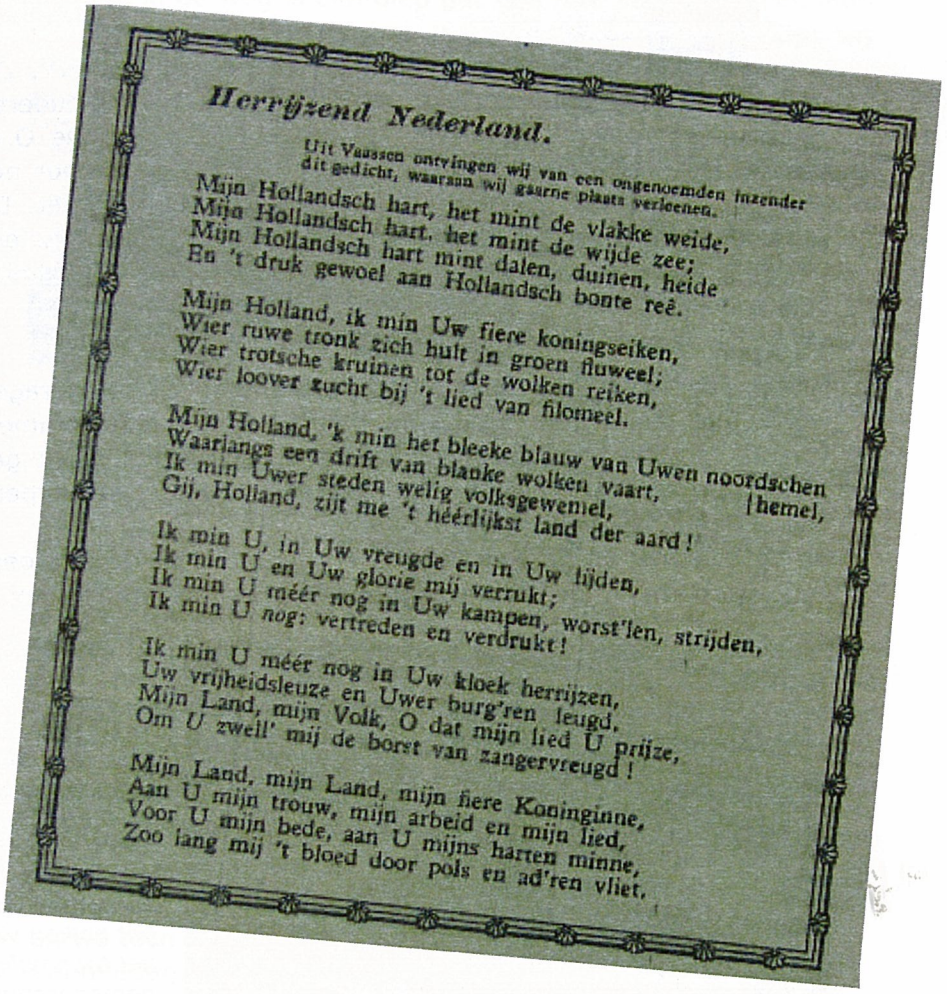

Op 18 april zaten Greet en ik in de kapotgeschoten etalage van Van Putten op de hoek Hoofdstraat – Markt. Er waren al veel meer mensen op straat. Vanuit de richting Emst hoorden we een brommend geluid, dat almaar dichterbij kwam. En, ja hoor, daar kwam een motorrijder in vol ornaat de straat in. Hij stopte vlak voor onze neus en vroeg of er in het dorp nog Duitsers waren. Toen hij hoorde, dat de kust veilig was, startte hij zijn voertuig en reed richting het gemeentehuis. Na een tijdje kwam hij met brullend lawaai langs ons heen om weer te vertrekken, hevig nagezwaaid door iedereen. De andere dag werd Epe echt bevrijd.

Na de bevrijding vertrok ik al gauw op de fiets naar Arnhem. Het binnenkomen was moeilijk, maar via de Rozendaalse heide kwam ik in Velp terecht en via een kennis, die bij de

hulppolitie was, weer thuis. In het huis was het een bende,maar toen mijn ouders enige weken later per wasserijauto arriveerden, was het al wat opgeruimd en weer bewoonbaar.

Het leven ging verder.

Herrijzend Nederland.

Uit Vaassen ontvingen wij van een ongenoemden inzender dit gedicht, waaraan wij gaarne plaats verleenen.

Mijn Hollandsch hart, het mint de vlakke weide,
Mijn Hollandsch hart, het mint de wijde zee;
Mijn Hollandsch hart mint dalen, duinen, heide
En 't druk gewoel aan Hollandsch bonte reê.

Mijn Holland, ik min Uw fiere koningseiken,
Wier ruwe tronk zich hult in groen fluweel;
Wier trotsche kruinen tot de wolken reiken,
Wier loover zucht bij 't lied van filomeel.

Mijn Holland, 'k min het bleeke blauw van Uwen noordschen hemel,
Waarlangs een drift van blanke wolken vaart,
Ik min Uwer steden welig volksgewemel,
Gij, Holland, zijt me 't heerlijkst land der aard!

Ik min U, in Uw vreugde en in Uw lijden,
Ik min U en Uw glorie mij verrukt;
Ik min U méér nog in Uw kampen, worst'len, strijden,
Ik min U *nog*: vertreden en verdrukt!

Ik min U méér nog in Uw kloek herrijzen,
Uw vrijheidsleuze en Uwer burg'ren leugd,
Mijn Land, mijn Volk, O dat mijn lied U prijze,
Om U zwell' mij de borst van zangervreugd!

Mijn Land, mijn Land, mijn fiere Koninginne,
Aan U mijn trouw, mijn arbeid en mijn lied,
Voor U mijn bede, aan U mijns harten minne,
Zoo lang mij 't bloed door pols en ad'ren vliet.

Bevrijding van Epe

Uit de dagboeken van Mej. M.C. van Klaveren en Mevrouw E.J. van Lohuizen-van Wielink

Mej. M.C. van Klaveren

Mevr. E.J. van Lohuizen-van Wielink

15 April

Zondagmorgen. Weinig mensen in de kerk. De jongelui durven natuurlijk niet en de ouderen bleven thuis om wat er gebeuren kan. De O.T. (Organisation Todt) zweeft nog steeds door het dorp. Tegen de avond begint het gerij weer. De Duitsers trekken nog steeds terug, richting Nunspeet, karren, wagens, fietsen, alles zwaar bepakt met geroofde levensmiddelen.

16 April

Midden op het dorp, tussen het Postkantoor en de garage, wordt een diepe geul gegraven, daarin komen drie bommen van 250 Kg en wat kleineren, daarna wordt de kuil dicht gemaakt. De bommen moeten springen als de Engelsen komen. Om ze tegen te houden !!

Bij de overweg op de Heerderweg en verderop op de Heerderweg zijn bomen ingezaagd om ze over de weg te laten vallen.

Op 19 april 1945 hield de ondergedoken burgemeester Dr.Mr. J.N.Th. Diepenhorst, een toespraak van het balkon van het toenmalige gemeentehuis.

17 April

Vannacht een onrustige nacht gehad. Hevige explosies. De Kanaalbruggen zijn opgeblazen. Tegen half 8 komen de mensen van het dorp naar de Wisselseweg. De bommen op het dorp zullen exploderen. Kwart voor 9 een geweldige klap en een rookzuil. De huizen van Beumer, Mulder, Jonker, Postkantoor, Boekhandel Scholten en de Garage zijn zwaar beschadigd en in de weg is een diep gat (*zie foto blz. 47).* Even later trekken de laatste soldaten weg, richting Nunspeet. Zijn wij vrij?

Na de rede van burgemeester Diepenhorst speelt de koninklijke Harmonie het Wilhelmus.

's Middags om 3 uur grote drukte op het dorp. Uit Vaassen komt een brandweerauto en daarachter in een auto burgemeester Diepenhorst. De vlag gaat uit op 't Gemeentehuis en voor het eerst klinkt het Wilhelmus na 5 bange jaren. Maar het is nog te vroeg. Jan, een pas gedropte verbindingsofficier van het Engelse leger, duikt op en geeft bevel: niet vlaggen, geen oranje. Wel is 17 April Apeldoorn bevrijd, maar er zijn geen troepen beschikbaar om Epe en omgeving van Duitsers te zuiveren. In Tongeren, Welna en Nunspeet zijn nog Duitse soldaten. Voorzichtig zijn, ze kunnen terug komen. De "ondergrondse" heeft de leiding in handen genomen. De eerste Duitse soldaten worden 's avonds gearresteerd.

18 April

Nog geen vlag op de toren. De ondergrondse is druk in actie met het ophalen van Duitsers en N.S.B.ers. Er zit zo'n spanning in de lucht, omdat er nog geen feest gevierd kan worden en we toch bevrijd zijn van de moffen.

Vanmiddag een kapitein van de Engelse staf uit Apeldoorn.

Heeft op het bordes van 't Gemeentehuis een toespraak gehouden. Zoveel mogelijk naar huis – geen vlaggen – geen oranje. Er is nog geen bezetting disponibel. Zo gauw het kan, komen ze, maar nu nog kunnen de Duitsers terugkomen. 't Blijft onrustig op de markt, waar alle arrestanten worden samengebracht en afgevoerd worden naar de Pelzerkamp.

Een toegestroomde menigte luisterde naar de bevrijdingsrede van de burgemeester. Na vijf bange jaren was de bevrijding eindelijk een feit.

19 April

Eindelijk 's morgens rijden de grote tanks met Tommy's door het dorp. Het is een triomftocht. Nu zijn we vrij – nu gaan overal de vlaggen uit en is het feest.

Om half 5 gaat op het Gemeentehuis de vlag uit en de heer v.d. Roest houdt een speech – Wilhelmus – driewerf hoera voor de Koningin en de Ondergrondse.

Om 7 uur weer terug. Het is er zwart van de mensen. Dan klinken de tonen van het Wilhelmus, gespeeld door de Kon. Harmonie – en ieder zingt mee. Op het balkon kwam weer de gemeentesecretaris v.d. Roest. Hij spreekt van 3 verrassingen:

1. het ontplooien van de nieuwe, geelblauwe, gemeentevlag
2. het optreden van de Kon. Harmonie
3. Mr. Diepenhorst treedt naar voren en spreekt ons allen toe.

Daarna in optocht met de Harmonie voorop door het dorp.

20 April

's Avonds om half 7 en 7 uur zijn er dankdiensten in alle kerken. De spanning is voorbij en het past ons toch God te danken.

Dit artikel en de foto's (evenals die op blz 47) zijn overgenomen uit "Epe 40 jaar bevrijd", uitg. Wilhelminavereniging, samengesteld door Th.D. Dalmolen en J. van Huffelen. De tekst is ook gepubliceerd in Ampt Epe nr. 20.

Inhoudsopgave

Bevrijding april 1945	1
Mededelingen	2
Een terug– en vooruitblik	3
Fietstocht	4
De eerste Duitser in Epe – *John Hommes*	5
65 jaar geleden – *Uit het dagboek van Jan van 't Slot*	7
Broken Wings	11
Carbidlamp	23
Rijksarchiefbewaarplaats 'De Cannenburch' - *R.E. Taselaar*	24
Clandestiene vleesverkoop	32
M.G.-koerier bevrijder van Epe – *Trouw*	33
Hoe de oorlog begint in Wageningen en eindigt in Epe – *Thea Voorhaar-den Hartog*	35
Het lied van de Grebbe	44
Die laatste oorlogsnacht, 16/17 april 1945 – *N.A. Wietzes-van der Kooij*	45
Nederlandse klaproos: Symbool onzer dankbaarheid	49
Winkelmanlied	50
Brief van een Arnhems meisje	51
Herrijzend Nederland – *Gedicht van een Vaassenaar*	57
Bevrijding van Epe – *Uit de dagboeken van Mej. M.C. van Klaveren en Mevr. E.J. van Lohuizen-van Wielink*	58